

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Petra Jiříčková

Prožívání rozvodu rodičů v období dětství

Olomouc 2022

vedoucí práce: Mgr. Iva Koribská

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Prožívání rozvodu rodičů v období dětství“ vypracovala samostatně a použila jsem pouze uvedené zdroje a literaturu. Souhlasím, aby tato práce byla uložena na Univerzitě Palackého v Olomouci v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Olomouci dne

.....

Petra Jiříčková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala své úžasné vedoucí Mgr. Ivě Koribské za její ochotu, vstřícnost, věcné připomínky, cenné rady a pomoc při zpracování této práce. Poděkování také patří všem mým respondentům za ochotu a účast na výzkumném šetření. V neposlední řadě chci poděkovat mé rodině za trpělivost a podporu.

ANOTACE

Bakalářská práce „Prožívání rozvodu rodičů v období dětství“ pojednává o problematice vlivu rozvodu rodičů na dítě mladšího školního věku z pohledu dnes již adolescentů. Teoretická část obsahuje základní informace o rodině a problematice rozvodovosti. Také zahrnuje možné reakce dětí na situace, v nichž se ocitly v době rozvodu rodičů. Empirická část zjišťuje za pomoci polostrukturovaného rozhovoru, jak adolescenti prožívali rozvod rodičů, jejich vzpomínky a pocity, se kterými se museli potýkat a stále je v životě provázejí. V závěru je celý výzkum vyhodnocen pomocí otevřeného kódování.

Klíčová slova: Dítě, prožívání, rodina, rozvod

ANNOTATION

The bachelor thesis "Experiencing a parents divorce during childhood" deals with the issue of the influence of parental divorce on a child of younger school age from the perspective of nowadays adolescents. The theoretical part contains basic information about the family and the issue of divorce. It also includes possible reactions children to situations in which they found themselves at the time of their parents' divorce. empirical part discovers out, with the help of a semi-structured interview, how the adolescents experienced their parents' divorce, their memories and the feelings that they had to deal and still accompany them in their lives. Finally, the entire research is evaluated using open coding.

Keywords: Child, experiencing, family, divorce

„Dobrý domov je jednou z podmínek šťastného dětství“

(Matějček, 2017).

OBSAH

ÚVOD	8
-------------------	----------

TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA	10
-----------------------	-----------

1.1 Funkce rodiny	11
-------------------------	----

1.2 Poruchy rodiny	13
--------------------------	----

1.3 Současná rodina	14
---------------------------	----

2 ROZVOD	16
-----------------------	-----------

2.1 Rozvodovost v České republice	17
---	----

2.2 Důvody rozvodu	20
--------------------------	----

3 ROZVOD A DÍTĚ	22
------------------------------	-----------

3.1 Prožívání rozvodu rodičů	23
------------------------------------	----

3.1.1 Emoce	23
-------------------	----

3.1.2 Změny chování u dětí	26
----------------------------------	----

3.1.3 Mladší školní věk	29
-------------------------------	----

EMPIRICKÁ ČÁST

4 ZHODNOCENÍ AKTUÁLNÍHO STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY	30
--	-----------

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	33
---------------------------------	-----------

5.1 Časový harmonogram výzkumu	34
--------------------------------------	----

5.2 Použitá metoda	34
--------------------------	----

5.3 Cíle výzkumného šetření	34
-----------------------------------	----

5.4 Výběr vzorku do výzkumného šetření	35
--	----

6 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	36
--	-----------

7 DISKUZE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	49
--	-----------

8 ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	53
Seznam tabulek	57
Seznam grafů	58

ÚVOD

V současné době se stává světovým trendem život dětí v neúplných rodinách, rozchod rodičů je naprosto běžný a nikdo se nad tím nepozastavuje. V naší vyspělé západní společnosti s vysokou životní úrovní se snažíme „urvat ze života co nejvíce“, a přitom zapomínáme na své nejbližší. Potomci se rodí nesezdaným párům, kteří v případě problémů hledají klid v jiném vztahu nebo v singl životě bez starostí. Po separaci partnerů nastává náročné období pro všechny členy rodiny z několika hledisek, ať už ekonomického, právního, sociálního či v neposlední řadě psychického. Rodiče se s touto situací musejí, ať chtějí či nechtějí, lépe či hůře vyrovnat.

Ale myslí někdo na děti? Jak ony prožívají ztrátu jednoho rodiče? Často se musí vyrovnat i se změnou bydliště, školy nebo se ztrátou kamarádů například při stěhování. Mohou se vyskytovat i finanční problémy, protože chybí jeden příjem. Sžívání se s novým partnerem matky či otce bývá také náročné. Dítě může pociťovat osamění, ztrátu jistoty a bezpečí. Nedokáže se orientovat v situaci, do které bylo ne vlastní vinou vtaženo.

Na téma rozvodu rodičů a jeho vlivu na děti již bylo napsáno několik podobných prací. Přesto jsem se začala zabývat myšlenkou zpracovat téma vlivu rozvodu na děti. První indicií byla zkušenost po rozvodu mé sestry, jejíž dcerky ve věku 6 a 8 let velmi těžce nesly odchod otce k jiné partnerce. Zároveň jsem v té době byla svědkem nestandardního chování dětí z rozvrácených rodin při své praxi v mateřské škole. Napadla mě otázka: „Jak tyto děti budou vzpomínat na toto pro ně náročné období v době dospělosti?“ Dokážou vytěsnit dobu rozvodu rodičů, nebo pro ně je a byla traumatizující, a tudíž ovlivňuje jejich život i nyní na prahu dospělosti? Protože mám několik kamarádů ve věku 19 až 22 let právě z rozvrácených rodin, kteří rozvod prožili v dětském věku, oslovila jsem je, abych pomocí jejich odpovědí zpracovala kvalitativní výzkum.

Moje bakalářská práce se zabývá prožíváním rozvodu rodičů u dětí, které jej prožily v mladším školním věku, jejich pocity a vzpomínkami, jaké na ně měly a mají vliv v současné době, kdy jsou ve věku adolescentů. Práce se skládá ze dvou částí. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol (1–3). První kapitola vymezuje pojem rodiny, její funkce a také znaky současné rodiny. Druhá kapitola pojednává o rozvodovosti v ČR a důvodech, které mohou vést

k rozvodu. Poslední kapitola obsahuje uvedení možných reakcí, které se mohou u dětí po rozvodu rodičů objevit.

Druhá, empirická část je rozdělena do čtyř kapitol (4–7). Hlavním cílem této části je zjistit, jak adolescenti prožívali rozvod rodičů v mladším školním věku a jak je to ovlivnilo v jejich životě.

1 RODINA

Rodina představuje jedinečný svět. Je primárním prostředím, do něhož se dítě rodí, vyrůstá, žije, a nakonec z tohoto světa odchází. Rodina je místo, kde se dítě učí milovat a být milováno. Může se rozvíjet, ale také nacházet pocit jistoty, bezpečí, intimity a důvěry. Aby se dítě dobře připravilo na společenský život, členové rodiny v něm musí rozvíjet kompetence a modely jednání (Münster, 2014).

„Člověk prý vynalezl rodinu, když zjistil, že nikomu se nedá věřit. Je to už velmi dávno, ale od té doby nikdo nic lepšího nevymyslel. Rodina je krabičkou poslední záchrany, když přijdou těžké časy“ (Možný, 2002, s. 25).

Definovat pojem rodina nelze jednoznačně. V našich poměrech se jedná o skupinu lidí, které spojují příbuzenské vztahy. Základ tvoří otec, matka a děti, což je nazýváno nukleární rodinou. Širší rodinu pak tvoří i další příbuzní jako jsou prarodiče, strýcové, tety, bratřenci, sestřenice a další.

Je těžké najít jednu definici, která by tento pojem vystihla. Každý z nás má na rodinu jiný pohled. Špaňhelová (2010) ve své knize uvádí definici, kterou zformulovali studenti na jedné konferenci, totiž že rodina je skupina lidí, kteří používají společnou lednici.

Dle Hartla (2000, s. 512) je rodina *„společenská skupina spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí.“*

Kraus a Poláčková (2001, s. 78) vidí rodinu jako *„institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz a na příbuzenství s ostatními členy. Výchozím znakem každé rodiny je existence jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.“*

Možný (2008, s. 75) definuje rodinu jako *„univerzální lidskou instituci, je však zároveň i základním kamenem sociální nerovnosti: v reprodukčním chování, rozdílným způsobem péče o děti i povahou výbavy v podobě kulturního a sociálního kapitálu přenáší rodina nerovnost z generace na generaci a přispívá k vytrvalé nespravedlivosti lidského údělu.“*

Podle Janíše, Skopalové a Janíše ml. (2017, s. 75) je rodina *„sociální skupina osob tvořená legalizovaným vztahem mezi rodiči a dětmi (manželství, příbuzenství nebo adopce).*

Základním úkolem rodiny je výchova těchto dětí. Širší rodinu tvoří příbuzenstvo, vázané nejen pokrevními pouty, ale také rodinnými tradicemi, postoji, rysy, jazykem.“

1.1 Funkce rodiny

Rodinné prostředí má vliv na socializaci a výchovu dítěte prostřednictvím různých aspektů. Jedná se o aspekty materiální, sociálně-kulturní, ale také o momenty vztahové. Všechny tyto momenty či aspekty pronikají do nitra dítěte a přímo či nepřímo ovlivňují jeho postoje, hodnoty a modelují vzorce chování. Rodina naplňuje široké spektrum funkcí. Jednotlivé funkce jsou v realitě úzce propojené a jsou základem prožívané harmonie či disharmonie (Procházka, 2012).

Úkolem rodiny je vytvořit stabilní a bezpečný prostor, ve kterém společně sdílejí toto prostředí a plní reprodukční i produkční funkci. Je to základní jednotka fungující ve společnosti osob spjatých pokrevními svazky. Její funkcí je odpovědnost za výchovu a zdravý vývoj potomků. Tato instituce se stává pro dítě prvotním a důležitým činitelem, v němž nachází vzor a je jím ovlivněno pro další život. Potomek si přenáší hodnoty a normy chování rodinných příslušníků a ty jej formují. Rodina je pro reprodukci lidského druhu nejlepším prostředím. Pro partnery se jedná o nové výzvy a cíle a je znakem zralosti (Procházka, 2012).

Kraus (2008) a Procházka (2012) vymezují 6 základních funkcí rodiny:

Biologicko-reprodukční funkce

Rodina je nejlepší prostor k naplnění této funkce. Její důležitost spočívá v reprodukci lidského rodu, zabezpečení dalšího rozvoje dítěte a jeho potřebných podmínek. Jejím významem je také v uspokojování sexuálních a biologických potřeb, ale i v pokračování rodu každého jedince (Kraus, 2008). V současné době dochází k odkládání rodičovství, a tím k poklesu porodnosti. Matky cítí, že narození dítěte je překážkou v kariéře, v jejich životním stylu. Zároveň pro ně děti představují ekonomickou zátěž, možná zdravotní rizika, ale také pochybnosti o stabilitě partnerského vztahu. Demografická křivka ukazuje pokles porodnosti, a tím se tato funkce stává kritickou pro následující generace (Procházka, 2012).

Sociálně-ekonomická funkce

Spočívá ve schopnosti rodiny zajistit sociální a ekonomické podmínky, kterými uspokojí potřeby všech členů tohoto integrovaného celku. Rodina je zapojena nejen ve výrobní i nevýrobní sféře, ale zároveň se stává spotřebitelem. Na její schopnosti závisí trh. Protože ne každá rodina dokáže zabezpečit sociálně-ekonomickou funkci, dochází k hmotnému nedostatku a rodina se dostává na dno společnosti (Kraus, 2008).

Ochranná funkce

Je důležitá pro správný vývoj dítěte. Spočívá především v potřebách zdravotních, hygienických a biologických. Rodina vytváří zázemí a pocit bezpečí pro všechny členy (Kraus, 2008).

Výchovná a socializační funkce

Výchovné postupy v rodině se liší. Na výchovný styl působí řada nejrůznějších okolností, z nichž jednou z nejčastějších je emoční vztah mezi rodiči a dětmi navzájem. Záleží na tom, jaký způsob výchovy rodiče volí.

V případě **autoritářské výchovy**, kdy rodiče komunikují jen v příkazech, je emocionální vztah chladný. Neplnění příkazů častokrát vede k trestání, někdy i k fyzickému násilí na dětech. Problematické bývá období puberty, kdy se u dětí projevuje rizikové chování, a v krajním případě dochází k útěkům od rodiny. Opačným stylem výchovy je **liberální neboli volná**. Rodiče vedou dítě k samostatnosti s tím, že ho ponechávají, aby samo dozrálo. Na jednu stranu podporují samostatnost potomka, ale na straně druhé tímto stylem výchovy mohou děti narazit na konflikty s autoritami ve škole, v práci i v dalším soukromém životě. Nejvhodnější je **demokratický způsob výchovy**. Základem je zachovávání určených pravidel, podporování dítěte ze strany rodičů, kteří jsou zároveň autoritou a svým příkladem a zkušenostmi ukazují dětem, jak dosáhnou stanoveného cíle, tj. sebevýchovy (Procházka, 2012).

Po narození se jedinec stává součástí sociální skupiny lidí, kde se učí socializaci, osvojování návyků, přejímání hodnot. Je zde důležitá kvalitní péče a zájem o dítě. Rodiče by měli chápat potřeby potomka a porozumět vývoji, aby mohli formovat jeho schopnosti a dovednosti. Tato socializační funkce může působit i od nejstarší generace směrem k mladší (Kraus, 2008).

Emocionální funkce

Je jednou z nejvýznamnějších a žádná instituce ji nemůže nahradit. Rodina poskytuje dítěti dobré citové zázemí, pocity lásky, jistoty a bezpečí (Kraus, 2008). Psychologové upozorňují, že nedostatek mateřské lásky v raném období může způsobit nevratné škody v dospělosti. Zároveň je zaměřena i na psychickou podporu ostatních členů rodiny, nejen dětí. Na vnitřní vazby v rodině je kladen velký důraz. Důležitost emocionální funkce nabývá významu hlavně v době nemoci některého člena rodiny nebo v krizových obdobích (Procházka, 2012).

Rekreační a regenerační funkce

Zahrnuje společně trávené chvíle rodiny zapojením do různých sportovních aktivit nebo kulturních činností, a tím vede všechny členy rodiny ke zdravému životnímu stylu. Děti se učí hodnotně trávit volný čas. Správně volené volnočasové aktivity můžeme považovat za prevenci možných závislostí, jako je hraní počítačových her, požívání alkoholu, drog nebo jen toulání po ulicích a vyhledávání dobrodružství, které může vést ke kriminální činnosti (Kraus, 2008).

1.2 Poruchy rodiny

Obecně lze poruchy rodiny formulovat jako neúspěch jednoho či více členů rodiny, které se projevují nenaplněním všech nebo některých základních funkcí rodiny. J. Dunovský na základě výzkumu definoval čtyři typy rodin (Gillernová, 2011):

Rodinu funkční, ve které dochází k optimálnímu a zdravému vývoji dítěte. Setkání s problémy rodina ustojí a nedochází k narušení (Procházka, 2012).

Rodinu problémovou, v níž se nacházejí závažnější poruchy všech nebo některých funkcí. Neohrožuje však vážněji vývoj dítěte či rodinný systém. Rodina je schopna sama nebo s menší dopomocí situaci zvládnout (Gillernová, 2011).

V rodině dysfunkční se objevují vážné poruchy všech nebo některých funkcí, a ty ohrožují zdravý vývoj a prospěch dítěte. Rodina není schopna tyto problémy zvládnout sama. V tomto stádiu je nutné opatření zvenčí, které se v dnešní době označuje jako sanace rodiny (Gillernová, 2011). Největší dilema je často spojeno s otázkou, zda se dá rodině

ještě pomoci ke zlepšení vývoje dítěte, nebo je nutné v zájmu jeho ochrany zajistit náhradní rodinnou péči (Procházka, 2012).

Rodinu afunkční představují poruchy velkého rázu, kdy není schopna plnit základní funkce. Vyskytují se vážné dlouhodobé poruchy některých, ale častokrát všech funkcí. Dítěti toto prostředí škodí a ohrožuje ho na životě. V rodině dochází ke zneužívání, týraní a zanedbávání dítěte. Jediným možným řešením je dítě z rodiny odebrat a dát mu tak šanci na šťastný život (Procházka, 2012).

1.3 Současná rodina

I když většina Čechů podle výzkumů chápe rodinu jako „*Společenství otce s matkou a dětmi*“ (Vondrušková, 2020, s. 21), realita je jiná. Narůstá počet neúplných rodin, bezdětných párů a jednočlenných domácností. Zároveň přibývá partnerů, kteří neuzavírají manželství. Nové tisíciletí přináší fenomén v podobě života partnerů na tzv. „psí knížku“. Děti se rodí nesezdaným párům. Důvody rozhodnutí žít takovým způsobem mohou být různorodé. Někteří uvádějí, že k takovému soužití nepotřebují „papír“, jiní se cítí volněji, někteří předpokládají, že svazek nevydrží a stejně by se časem rozvedli. V dřívějších dobách nebylo zvykem odejít od rodiny. Společnost rozvody nepřijímala a rozvedené ženy měly špatnou pověst. Postupem času se však názor začal měnit. Nyní se Česká republika řadí mezi země s vysokou rozvodovostí (Vondrušková, 2020).

Do pozdní poloviny 19. století byla rodina chápána jako spoližení, ve které převládaly spíše hospodářské než sociální vazby. Tradiční rodina, jako sňatek z lásky, je vynálezem měšťanstva právě v 19. století, kdy s rozvojem průmyslu už nebyla potřeba zapojovat děti do pracovního procesu jako levnou pracovní sílu. Stále více se prosazoval model, ve kterém převládalo tradiční rozdělení rolí. Živitelem rodiny se stal otec a matka se starala o výchovu dětí a útulný domov (Münster, 2014).

Münster (2014) v publikaci *Mezinárodní den rodiny* uvádí, že po „normální“ rodině přichází rodina, ovšem v barevnějším oděvu. Může znamenat bezdětnou domácnost, vztah na dálku nebo domácnost svobodného člověka. Důvod tohoto vývoje spočívá především v tendenci k individualizaci, která lidem nabídla na začátku 60. let 20. století nové možnosti rozhodování a volby, což rodinu velice postihlo. Emancipace ženám přinesla uplatnění v profesním a společenském životě. Nabídla nové možnosti související například

s prodlužováním délky studia. Následkem je poté prodloužení mládí a fáze zodpovědnosti posunutá na pozdější dobu.

Snížení počtu dětí v rodinách se často přiřazuje zejména vzdělanějším ženám, jejichž snaha o budování kariéry je upřednostňována na úkor mateřství. Faktem je, že stále více mladých mužů se obává celoživotní povinnosti, která plyne z otcovství. Společnost vlastně muže připravuje na roli nespolehlivých. Nejsou připraveni na rodičovství a manželství, jelikož po nich v dospívání nikdo nic nechce (Drápal, 2014).

V publikaci *Mezinárodní den rodiny* Drápal (2014) také uvádí, že pokud budeme chtít žít naplněný život, vždy bude znamenat volbu. I manželství je volbou, když si muž bere ženu či žena muže, tak si již nikoho jiného vzít nemůže. „*Manželství nás drsným způsobem omezuje*“ (Drápal, 2014, s. 79). Pokud ale v životě chceme něčeho dosáhnout, nezbyvá nám nic jiného než si takové omezení zvolit. Jsme „last minut společnost“, která rozhodnutí odkládá až na poslední chvíli a nechce si nechat ujít žádnou příležitost. „*Chceme-li však v životě něčeho dosáhnout, co má nějakou skutečně trvalou hodnotu, tak se neobejdeme bez rozhodnutí, která nám nějakou cestu zase zavřou – nějakou cestu zvolíme a jiné se vzdáme*“ (Drápal, 2014, s. 79).

2 ROZVOD

„Někdy přijde ve vztahu chvíle, kdy přes všechnu upřímnou snahu vyřešit neshody a obnovit společnou minulost už nic jiného, než trápení nezbyvá a krása světa jen krutě kontrastuje s vaším bolestným zápasem.“

David Viscott

Podle Janiše, Skopalové a Janiše ml. (2017, s. 78) je rozvod „právní úkon, kterým je ukončeno manželství. Uskutečňuje se na základě žádosti jednoho z manželů a dojde k němu na základě rozhodnutí soudu. Rozvodem manželství vzniká rodina neúplná. Do roku 1949 mohlo manželství zaniknout rozvodem (bez další možnosti uzavřít manželství) nebo rozlukou, která umožňovala uzavření dalšího manželství.“

Dle Poupětové (2009) lze říct, že rozvod je považován za prohru pro oba partnery. Ušli spolu část životní cesty, obvykle ne krátkodobou. Určité kroky rozvodového procesu bývají bolestivé a těžké. Pokud si těmito kroky projdeme, rány se zahojí a přestanou nám zatěžovat a ovlivňovat život.

Klimeš (2015) hovoří o nutnosti zapomenout na tuto investici a odejít se ztrátou. Samozřejmě ji pociťují oba partneři. Jeden z nich ale přichází o mnohonásobně víc než druhý. Aby člověk mohl zapomenout, musí se s rozvodem vyrovnat.

Vyrovnaní vyžaduje porozumění, prostor a čas potřebný k hojení. Bolest přinese posílení, vnitřní svobodu a porozumění, což nám pomůže v našem dalším životě. Bolest se zvětšuje podle toho, jak moc velké bylo očekávání a investování do společného života (Poupětová, 2009).

V knize *Netrapte se po rozvodu* autorka Poupětová (2009) uvádí zajímavé srovnání nejtěžších životních situací v životě člověka.

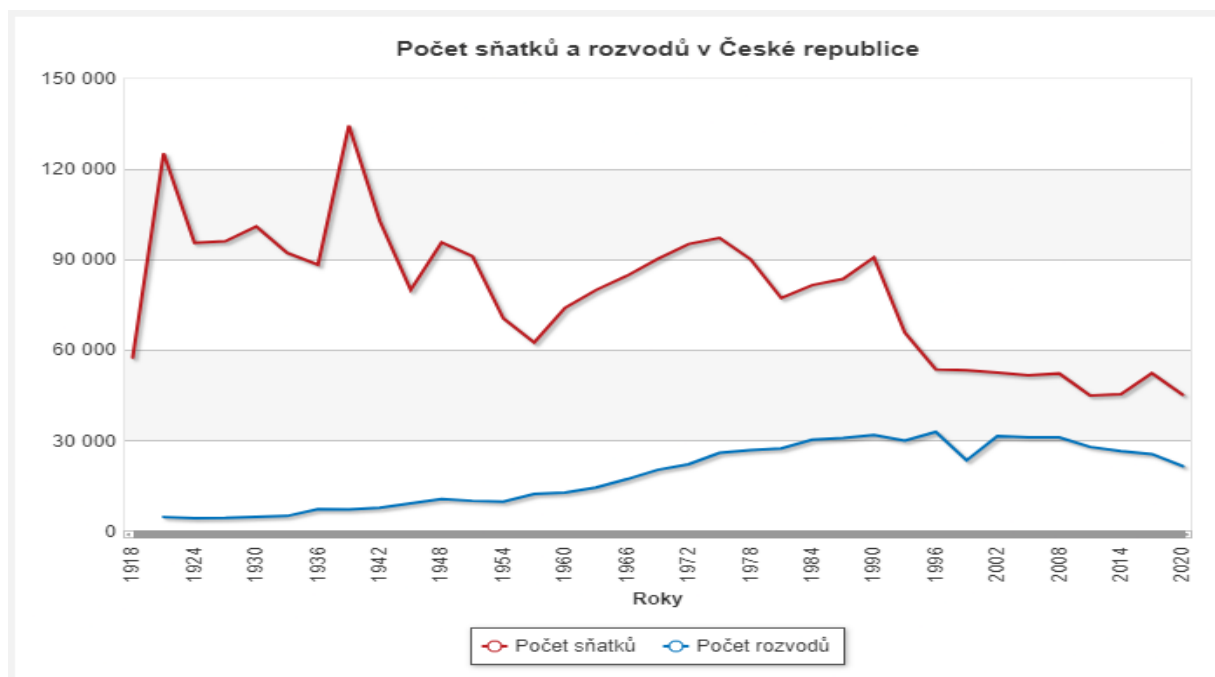
ŽIVOTNÍ UDÁLOSTI	BODY
Úmrtí partnera	100
Rozvod	73
Rozchod s partnerem	65
Úmrtí v nejbližší rodině	63
Odpykaný trestu ve vězení	63
Vlastní úraz nebo nemoc	53

Tabulka č. 1: Životní události (Poupětová, 2009)

Podle výzkumu autoři tabulky Holmes a Rahe ukazují, že rozvod je hodnocen jako druhá nejtěžší životní situace hned po úmrtí partnera. Matoušek (2015) tvrdí, že určitým způsobem je rozvod náročnější situací než smrt. Jelikož partner nezmizí, někde se tady pohybuje a v případě, že jsou rodiči a mají děti, musí mezi sebou nějakým způsobem komunikovat. Přitom je partner živou vzpomínkou osudového krachu.

2.1 Rozvodovost v České republice

V průběhu 20. století se postupně zvyšoval počet rozvedených manželství. Nyní lze vyzorovat snižování rozvodovosti na současných grafech, které je způsobeno následkem počtu lidí, kteří žijí jako svobodní v párech, ale bez sňatku (Vondrušková, 2020).

Graf č. 1: Počet sňatků a rozvodů v České republice (ČSÚ, 2019)

Graf zaznamenává poměr mezi počtem sňatků a rozvodů v průběhu století od roku 1918 do roku 2017. Jak je patrné, po první světové válce narostl počet sňatků až na 125 417, což je nejvíce za celých sto let, ale počet rozvodů je téměř zanedbatelný, tvoří necelá 4 %.

V době mezi světovými válkami došlo, pravděpodobně vlivem hospodářské krize, ke snížení sňatečnosti na 88 496 a rozvodovost činila téměř 8 000 případů. Zajímavostí je, že v průběhu druhé světové války, v roce 1942, bylo sezdáno dokonce 103 008 a rozvedeno 7 992. Po roce 1948 klesl počet sňatků až na 95 847, ale počet rozvodů stoupl na 10 834.

Zvýšený počet sňatků v 70. letech je příkládán politice zrušení zákona 56/1948 Sb. O státní podpoře novomanželům a nahrazením novým č. 14/1973 Sb., kdy vláda finančně podporovala novomanželské dvojice formou bezúročné půjčky, která umožňovala odečet splátek za narození dětí. Ale i zde pokračuje zvýšená rozvodovost. Činí už přes 23 %.

Od 90. let minulého století klesá křivka sňatků, ale rozvádí se polovina manželství. Největší počet rozvodů je uveden ve statistice v roce 2010, kdy se z počtu 46746 sňatků rozvedlo téměř 67 % manželů. Český statistický úřad uveřejňuje data sňatků a rozvodů, ale ve statistice se neprojeví rozpady nesezdaných dvojic, přestože jich nadále přibývá.

Do roku 2014 žádost o rozvod podávala většinou žena (v roce 2014 ženy podaly 64 % žádostí). Od roku 2015 lze podle občanského zákoníku podat návrh na rozvod společně. Pro tuto možnost se rozhodlo 45 % manželů, na návrh žen 31 % a na návrh mužů 24 %. V roce 2016 bylo společných žádostí 41 %, na návrh ženy 38 % a pětina byla na návrh muže. Fakt, že žádost o rozvod podávají převážně ženy, neznamená, že rozvod zavinily. Chtějí, spíše než muži, žít v nenarušeném manželství (Kuchařová a kol., 2019).

V bezdětném manželství podává návrh na rozvod převážně muž, kdežto v manželství s dětmi jsou to výrazně častěji ženy. Přestože to pro ně představuje vyšší riziko zhoršení ekonomické situace, vnímají konfliktní prostředí pro své děti nepříznivě (Kuchařová a kol., 2019).

V této souvislosti je nutno zmínit, že v knize *Rodina ve 21. století* Kuchařová a kol. (2019) uvádějí důvod vyšší tolerance rozvodovosti, jenž je částečně posilován zkušeností z blízkého okolí či vlastní. Anna Šťastná (2006) monitorovala vliv rozvodu na životní strategii dcer. Ukázalo se, že ženy, které pocházejí z rozvrácené rodiny, se dříve stěhují z domova než ty, které vyrůstají v rodině úplné. Vdávají se v nižším věku či si volí formu nesezdaného soužití. Také je u nich vyšší pravděpodobnost, že si projdou rozvodem stejně jako jejich rodiče. Analýza Hany Maříkové a Marty Vohlídalové (2011) potvrdila vyšší pravděpodobnost rozvodového chování u osob, které rozvod samy zažily (Kuchařová a kol., 2019).

2.2 Důvody rozvodu

Důvody rozvodu jsou různé. Autoři Apostolou, Constantinou, Anagnostopoulos (2019) se v článku *Journal of Divorce & Remarriage* zabývají otázkou, co vede lidi k rozvodu. Tohoto výzkumu se zúčastnily osoby, které byly v manželství (40,1 %), ve vztahu (21,1 %), rozvedení (26,3 %), ale také svobodní (12,5 %).

Výzkum probíhal v Kyprské republice ve dvou skupinách účastníků po dobu dvou měsíců. Jedna skupina odpovídala formou otevřeného dotazníku, druhá formou rozhovoru. Hloubkových rozhovorů se zúčastnilo 21 žen a 21 mužů. Na otevřené dotazníky odpovídalo 56 žen a 50 mužů. Zjištěných důvodů ve výzkumu bylo celkem 62, z nichž v tabulce uvádíme prvních 20. Jsou řazeny od nejčastějších důvodů po méně časté (Apostolou, Constantinou, Anagnostopoulos, 2019).

Důvody rozvodu	Hodnost
Můj manžel je nevěrný	1
Můj manžel se ke mně chová násilnický	2
Můj manžel je agresivní	3
Můj manžel mě bije	4
Můj manžel bije naše děti	5
Můj manžel se k našim dětem nechová dobře	6
Můj manžel je závislý na hazardních hrách	7
Můj manžel má homosexuální sklony	8
Můj manžel se nestará o naše děti	9
Můj manžel je závislý na drogách	10
Časté hádky	11
Důvěra byla ztracena	12
Můj manžel je alkoholik	13
Manžel mě psychicky utlačuje	14
Sexuální zájem se ztratil	15
Nadměrná žárlivost	16
Můj manžel mě utlačuje	17
Můj manžel mě zanedbává	18
Špatný sexuální život	19
Svého manžela již nemiluji	20

Tabulka č. 2: Důvody rozvodu (Apostolou, Constantinou, Anagnostopoulos, 2019)

Ze studie je patrné, že nejčastějším důvodem rozvodu je nevěrný manžel. V článku *Reasons for divorce* podle Janis Spring (2020) je pravděpodobnější, že ženy budou

i po manželově nevěře na vztahu pracovat, posilovat ho se snahou pokračovat v manželství dále, zatímco muži vztah spíše opustí.

Mezi další důvody rozpadu manželství patří například násilí, agresivita, bití dětí, různé závislosti, hádky či žárlivost.

3 ROZVOD A DÍTĚ

Pro každé dítě znamená rozvod rodičů ztrátu a zmatek, se kterými se potřebují vyrovnat. Žádné dítě o rozvodu nerozhoduje a nemá kontrolu nad tím, co se s ním bude dít během rozvodu i po něm. Neovlivní, zda se bude s rodiči vídat. Bylo zvyklé na určitou stabilitu domova, jež je nyní narušena, ať už finančními problémy, či stěhování. Rodiče nesmí zapomínat, že tato ztráta je pro děti velmi tíživá. Průběh dopadu rozvodu na dítě je individuální. Záleží především na psychické a emocionální vyspělosti, pohlaví či věku (Coloroso, 2008).

Dítě je na svých rodičích psychicky i materiálně závislé. Potřebuje ochránit před bolestivými projevy emocí svých rodičů. Určité nebezpečí hrozí, když se dítě začne cítit provinile za rozpad rodiny. Tento pocit se může objevit nejistotou a nestabilitou porozvodové či rozvodové situace. V tu chvíli potřebuje chránit před jednáním, které by v něm tento pocit viny utvrdilo (Poupětová, 2009).

Stává se, že na začátku vztahu vše funguje, ale časem na sebe začínají být partneři alergičtí, nemohou najít společnou řeč. Může docházet ke každodenním hádkám, vzájemnému obviňování, osočování nebo jen zvyšování hlasu, protože nedokáží ovládnout vzájemné antipatie. Dítě bývá přímým účastníkem těchto výměn názorů, případně v noci slyší křik, ale nerozumí, co to znamená. Stává se, že dítě chrání matku před agresivními výpady otce. Tyto situace u potomků způsobují strach, obavy, nejistotu, pocit samoty, úzkost, plačtivost. Některé děti si za danou situaci kladou vinu (Špaňhelová, 2010).

Matoušek (2015) tvrdí, že pro dítě je také hrozbou konflikt, ať už jakéhokoli typu, bez ohledu na to, zda spolu rodiče žijí nebo se rozešli či rozcházejí. Pro dítě to znamená konflikt dvou nejdůležitějších osob v jeho životě. Každý tento konflikt dítě přímo ovlivňuje a vyvolává v něm úzkost, stres a strach. Také ho ovlivňuje nepřímo – zhoršení výchovné schopnosti rodičů a vztahů mezi rodiči a potomkem.

„Děti vydrží hodně, ale i když vy jste právě na vrcholu blaha, že jste pryč z nepovedeného vztahu, nečekejte, že se děti budou tvářit, jako by se vůbec nic nedělo“ (Coloroso, 2008, s. 95).

3.1 Prožívání rozvodu rodičů

Prožívání je „psychický jev charakterizovaný emocionálně zabarveným proudem vědomí každého více či méně uvědomovaného duševního obsahu a pojmového myšlení; je přísně individuální, těžko sdělitelné, proto behavioristé z předmětu svého zkoumání prožívání vyloučili a zaměřili se pouze na pozorování chování“ (Hartl, Hartlová, 2010, s. 452).

Reakce v určitých obdobích vývoje dítěte jsou různé, záleží na pohlaví a věku dítěte. (Matějček, Dytrych, 1994). „*Neexistuje věk, v němž by rozvratem vlastní rodiny netrpělo dítě*“ (Kuchařová a kol. 2019, s. 166). Důsledky psychické zátěže většinou nejsou rozpoznány blízkými osobami ani rodiči. Ve většině případů se projeví až v pozdních vývojových fázích, například v období puberty či při navazování partnerských vztahů (Kuchařová a kol., 2019).

V odborném článku *Opravník omylů o rozvodech a dětech* se Lenka Prášilová (2015) zmiňuje o tom, že jako omyl se uvádí vhodnost rozvodu v době, kdy jsou děti malé a nerozumí tomu, či v době, kdy už jsou dospělé a rozvod se jich nedotkne, jelikož si žijí svůj život. Rozvod je ale vždy považován za záporný zážitek, ať už se jedná o kojence, školáka či dospělé dítě, protože situace a psychický stav rozvádějících se lidí má na každého jedince špatný vliv. Opravdu nejlepší věk k rozvodu nenajdeme, přesto se ví, že nejhůře se s rozvodem smiřují děti ve věku od 9 do 12 let.

V publikaci *Když se rodiče rozvádějí* autoři Berger a Gravillon (2011) uvádějí, že většina dětí se s rozvodem vyrovná až na prahu dospělosti. Některým dokonce zůstane naděje na hypotetický návrat do doby před rozvodem.

3.1.1 Emoce

Emoce jsou „*zastřešující subjektivní zážitky libosti a nelibosti provázené fyziologickými změnami, motorickými projevy (gestikulace, mimika), stavy menší či větší pohotovosti a zaměřenosti; lze u nich zjišťovat směr přibližování či vzdalování, intenzitu a čas trvání*“ (Hartl, Hartlová, 2000, s. 138).

Emoce nás provázejí celý život. S náročným obdobím rozvodu jsou spjaty nejen u dětí, ale i na straně rodičů. Všichni jsou vystaveni velkému tlaku. Proti němu si jedinec vytváří různé obranné mechanismy. Rodiče musejí v takové situaci pozorovat svého potomka a poskytnout

mu odpovídající pomoc. Právě emoce ukazují, jak se dítě s danou situací vyrovnává a zároveň jakými emocemi je ohrožen právě jeho emoční vývoj (Smith, 2004).

Popření

Dítě se snaží popírat situaci doma, chce se vyhnout bolestivým faktům, daný stav obejít, nepřipustit, popřít, nevnímat nebo odsunout. V určitou chvíli může rodič vnímat situaci pozitivně a z toho usoudí, že se to jeho dítěte netýká (Špaňhelová, 2010). Stav popření trvá velmi dlouho a je závislé na čase. Není možné, aby se dítě během několika týdnů vyrovnalo s rozvodem rodičů (Berger, Gravillon, 2011).

Ztráta, smutek, osamělost

Smith (2004) píše, že s pocitem ztráty se vyrovnává většina dětí. Často zasahuje do mnoha oblastí jejich života. Dítě již nevidá jednoho z rodičů každý den a dochází i k omezení styku s dalšími členy rodiny. Častokrát přichází o kamarády, rodný dům či školu, ale především o rodinné zázemí úplné rodiny. Může se stát, že si dítě oblíbí nového partnera rodiče i celou rodinu, ale pokud po čase vztah skončí, dítě se opět musí vyrovnat s dalším rozchodem.

„Smutek je projevem pocitu ztráty a je patrně nejzřetelnější emocí, jakou prožívají děti rozvedených rodičů“ (Smith, 2004, s. 49). Pokud žádný z rodičů nesdílí smutek s dítětem, začíná se prohlubovat. Jeden rodič může být šťastný, druhý naopak nespokojený, dokonce vzteklý, ale žádný z nich nesdílí s dítětem smutek. To pak často trpí osamělostí (Smith, 2004).

Může se zdát, že dítě již smutek překonalo, ale prožívá pocity zoufalství, beznaděje, objevuje se u něj méně energie a ani se neúčastní běžných činností. Když dítě hovoří o svém trápení, otevřeně se přiznává, že má strach ze ztráty i druhého rodiče. Pokud se u dítěte tyto pocity projevují, jeho smutek po druhém rodiči bude bolestný, nevyřešený a soukromý (Smith, 2004).

Smith (2004) ve své knize popisuje, že časem touha po nepřítomnosti jednoho z rodičů poleví a dítěti se opět vrátí sebedůvěra. Vše proběhne rychleji pokud dítě dává smutek najevo v době, kdy ho prožívá a rodina si uvědomí, že k uzdravení potřebuje čas.

Pocit viny

Často se stává, že se dítě viní z rozvodu rodičů. Projevem může být špatný prospěch nebo zlobení. Objevují se u něj výčitky svědomí. Dítě si to může myslet, když například zaslechne část z rozhovoru rodičů. „*No, kdybychom neměli toho Káju, nemuseli bychom se pořád tak hádat*“ (Špaňhelová, 2010, s. 52). Ale může to být i tím, že je dítě citlivější, má tendenci obviňovat se či pocity viny přisuzovat sobě. Tyto myšlenky mohou dítě tížit. Je stále smutné, nic ho nebaví, není spokojeno se sebou samým (Špaňhelová, 2010).

Berger a Gravillon (2011) ve své knize uvádí, že nejdůležitější je při rozvodu i po něm nadále potomka ujišťovat, že rozvod je především problémem mezi nimi a ono za nic nemůže.

Strach, zmatek, úzkost

„*Všechny děti prochází obdobím intenzivních strachů*“ (Smith, 2004, s. 40). Děti po rozvodu rodičů mohou reagovat bojácně a všechno je zneklidňuje. Rozvodem pro dítě zaniká skupina – rodina, bez ní se najednou musí obejít a přicházejí o pocit bezpečí. Dítě žije ve strachu (Smith, 2004).

Smith (2004) se zmiňuje i o tom, že zmatek a úzkost jsou většinou vázány k budoucím situacím, ale že i minulé situace hrají významnou roli. Pravděpodobně se liší tyto dvě emoce od strachu právě tím, že jejich základ tkví sice v minulých, ale někdy i v současných událostech.

Každé dítě se snaží zmírnit zmatek, a tak poslouchá rozhovory rodičů. Velkým zdrojem informací jsou pro ně například i blízcí příbuzní, kteří doma mohou při diskusích „něco zaslechnout“ (Smith, 2004).

Strach z budoucnosti

„*Většina dětí, jejichž rodiče se rozvádějí, čelí pocitům obav a strachu z toho, co je čeká a jaká bude budoucnost*“ (Černý, Grofová, 2017, s. 55). Smith hovoří o tom, že strach z budoucnosti se u dětí objeví vždy. Dětem v hlavě probíhají různé myšlenky: „*Možná se budeme muset odstěhovat z našeho domu, začnu chodit do jiné školy a přijdu o všechny*

kamarády. Copak mi nikdo neřekne, co se chystá“ (Smith, 2004, s. 57)? Tato obava může v dětech vyvolat pocit neštěstí, ale přitom předstírají, že se nic neděje (Smith, 2004).

Pokud děti v rodině vidí mnoho rozvedených příbuzných, nabývají dojmu, že rozvod je považován za rodinný vzor, který časem potká i je samotné. Jiné děti mohou úplně rezignovat, ostatní se rozhodnou, že se vdávat či ženit nebudou (Smith, 2004).

3.1.2 Změny chování u dětí

V době, kdy se rodiče rozvádějí, se u dětí projevují rozporuplné reakce. Většina z nich se vzpomíná, ale nějakou dobu to trvá. Nemůžeme předpokládat, že ticho znamená, že se dítě již ze všeho dostalo (Smith, 2004). Každý potomek reaguje na spory rodičů různě, převážně se odvíjí od jeho věku, temperamentu, vlastností, charakteru či od toho, jak v minulosti překonávalo různé překážky nebo jak se jim za pomoci rodičů postavilo. Dítě na sebe začíná upozorňovat, protože chce strhnout pozornost dospělého. Ve většině případů mají reakce psychosomatický náznak – opět dítě upozorňuje na to, že něco není v pořádku. Dítě jakoby volá: „*Něco se děje, nechte toho sporu, který máte mezi sebou, usmířte se a pojdte se starat o mě, oba dva*“ (Špaňhelová, 2010, s. 46). Častokrát to nejde. Dítěti ale můžeme pomoci, aby se těchto stavů vyvarovalo nebo je alespoň omezilo. Ve většině případů jsou reakce dětí určitým obranným mechanismem (Špaňhelová, 2010).

Dané reakce se u dítěte mohou objevit ve chvíli:

- ☐ kdy se rodič soustředí vyloženě na sebe, a ne na dítě,
- ☐ kdy dítě není zvyklé snášet těžkosti,
- ☐ kdy je dítě citlivější na jakékoli změny,
- ☐ kdy dítě pocítuje nejistotu a neví, co bude dál, co se stane,
- ☐ kdy se dítě účastní hádek a konfliktů rodičů,
- ☐ pokud je dítě obviněno, například zaslechne kousek konverzace mezi rodiči, a samo si odvodí, že je vinno (Špaňhelová, 2010).

Podle Špaňhelové (2010) například mohou nastat následující změny v chování:

Útěk z domova

Občas se stává, že dítě opustí domov nebo o tom alespoň vážně uvažuje. Ve většině případů může být tento čin promyšlený, dítě se připraví na pobyt venku nebo je jeho útěk spontánní, například při nebo po hádce. Důvodem útěku může být i upozornění rodičům, aby si toho všimli a přestali se hádat. V každém případě vědomě či nevědomě poukazuje na to, že něco není v pořádku. Mnohdy si ale neuvědomuje, že útěk není řešením. Pokud tato situace nastane, je důležité, aby rodiče po nalezení dítěte svého potomka ujistili, že ho mají stále rádi, a i nadále se o něj budou starat. Rovněž je důležité, aby mu sdělili, jak to bude probíhat dál. Pro dítě je důležitý pocit jistoty (Špaňhelová, 2010).

Útěk k lásce, k partě

Útěk se spíše objevuje u starších dětí. Nemůžeme odhadnout, jestli by situace nastala i tehdy, pokud by dítě vyrůstalo v láskyplném prostředí. V případě, že necítí lásku v domácím prostředí, snaží se ji hledat u někoho, kdo mu ji dá. Pro něj je to velice náročné a jeho touha po lásce a uznání z druhé strany je obrovská. V tomto období mají rodiče spoustu starostí se sebou a se svým vztahem, a tak se dítě dostává na vedlejší kolej. Taková situace může způsobit útěk k partě. V tomto věku má dítě okruh kamarádů, se kterými se chce setkávat. Zvýšená touha po společnosti vrstevníků a jejich upřednostňování na úkor rodiny vede k hledání nových zážitků. Rodiče, pokud nejsou informováni, kde dítě tráví volný čas, mají obavy, zdali parta nebude mít negativní vliv na jejich dítě, například jestli nebere drogy (Špaňhelová, 2010).

Zhoršení prospěchu ve škole

Není divu, že se u dítěte v takové situaci zhorší školní prospěch. Z jedničkáře se může náhle stát trojkař či pětkář. Negativní komentáře ze strany učitele nebo posměšky spolužáků mohou stav a potíže dítěte ještě zhoršit. Je tedy důležité, aby rodiče učiteli sdělili aktuální situaci v rodině (Špaňhelová, 2010).

Zvýšená agresivita

Dítě se v důsledku nejistoty z toho, co bude, může začít chovat agresivně jak k sobě, tak ke svému okolí. U menšího dítěte není vyloučeno sebepoškozování, například bouchání se, škrábání na ruce a podobně. Jestliže se v domácnosti ocitne ten, o němž si myslí, že situaci zavinil, začne se k němu chovat agresivněji. Tyto a mnoho dalších projevů jsou reakcí na situaci v rodině. Jedná se o obranný mechanismus, kterým na sebe dítě upozorňuje a chce jím zabránit rodičovským rozepřím. Snaží se tak ovlivnit rodiče (Špaňhelová, 2010).

Když si dítě ubližuje, u rodičů se mohou vyskytnout výčitky svědomí. Slibují si, že už nikdy na dítě nezvednou hlas a nebudou se před ním hádat. Své rozepře odkládají na dobu, kdy jejich potomek není doma nebo spí. Jenže mezi rodiči panuje napětí a dítě tuto situaci vycítí. Co to s ním udělá? Stává se, že pak dítě ubližuje ostatním. U rodičů se objevuje pocit zlosti ve vztahu k potomkovi. Neuvědomují si, že začínají používat podobné mechanismy jako jejich dítě (jdou do útoku, zlobí se), ale tento druh chování nemá žádný pozitivní přístup ke zlepšení vztahu mezi dítětem a rodičem (Špaňhelová, 2010).

V dítěti se potlačené emoce ukládají a projeví se v nečekané chvíli (Špaňhelová, 2010). „*Je to jako časovaná bomba. Jednoho dne se velmi pravděpodobně stane něco, co ukončí iluzi, do nichž se dítě uzavřelo – nový sňatek jednoho z rodičů, narození nevlastního sourozence, cokoliv. A v tu chvíli propukne utrpení v surovém stavu, nijak nezpracované od počátku traumatu*“ (Berger, Gravillon, 2011, s. 30).

Zvýšená ukázněnost dítěte, vzornost

Některé děti se v této situaci mohou chovat ve větší míře klidně, poslušně a dělat vše, co si jejich rodiče přejí. Myslí si, že dokážou situaci doma uklidnit a něco napravit, jelikož si kladou za vinu, co se zrovna děje. Obviňují se a zlobí na sebe samotné. Ve většině případů to rodiče ani nevidí, nevšímají si, jak se dítě trápí, protože mají spoustu starostí se sebou. Někdo z blízkého okolí by měl rodiče upozornit, že se s dítětem něco děje. Pak je na rodičích, aby potomkovi vysvětlili, že není vinno. Musí mu také rozmluvit, že svým přístupem ničemu nezabrání a sdělit mu pravý důvod jejich rozvodu (Špaňhelová, 2010).

3.1.3 Mladší školní věk

Langmeier a Krejčířová (2006) uvádějí, že období mladšího školního věku začíná v době, kdy dítě nastupuje do školy, tj. v 6–7 letech, a končí v 11–12 letech.

V mladším školním věku je pro dítě rodina velice důležitá. Otec a matka jsou pro něj dva nejlepší lidé na světě. Po odchodu jednoho z nich může dítě cítit velký žal nebo ztratit jistotu (Smith, 2004). Především u těchto dětí převládá smutek. Zároveň se objevuje plačtivost, občas velmi nápadná. Trápí se a touží po rodiči, který odešel. Snaží se zabránit rozvodu a obnovit rodinu (Teyber, 2007).

V tomto období děti chápou trvalost a začíná je opouštět naděje na návrat rodiče. Přejí si, aby se otec vrátil, ale poté si začne uvědomovat, že se to již nezmění. Tento proces poté provází strach z opuštění, osamělost nebo se mohou bát o ztrátu domova. Děti se často zabírají domácími problémy, a to může vést k potížím se soustředěním na školní povinnosti. Některé děti se ale ve škole odpoutají od denních starostí. V období 11–12 let bývá dítě agresivní a nejednou se objevují záchvaty vzteku. Zlobí se na rodiče za jejich rozchod (Smith, 2004).

Děti si často hrají na silné a snaží se zakrýt svou bolest, stydí se před ostatními, že se jejich rodiče rozvedli, a tak si vymýšlejí různé příběhy, proč každý z rodičů bydlí někde jinde (Coloroso, 2008).

Smith (2004) ve své knize uvádí, že zejména starší chlapci skrývají svou tíseň za hlučnost či vzdor. Snaží se nadměrnou činností nemyslet na situaci v rodině, ze které tatínek odešel. Mívají problém se soustředěním, a to se odráží ve školních výsledcích. Někteří na sebe upozorňují a stávají se třídními šašky. Dokonce si nedokážou najít kamarády, a nevědí, jaký způsob chování zvolit. Pociťují vinu a chtějí být trestáni. Coloroso (2008) hovoří o nezbytnosti dítě ubezpečit, že všichni krizi zvládnou a že ho oba rodiče mají stále stejně rádi jako doposud.

4 ZHODNOCENÍ AKTUÁLNÍHO STAVU ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY

Hned na úvod empirické části je nutno zmínit několik prací, které se zabývají podobným výzkumem. Prožívání rozvodu u dětí je stále velice častým tématem kvalifikačních prací. Systém Theses.cz jich obsahuje celkem 941. Velmi podobnými, které se zabývají prožíváním rozvodu z pohledu dětí, jsou bakalářské práce pod názvem *Vliv rozvodu rodičů na děti předškolního věku* a *Dítě a rozvod – vliv rozvodu na život dítěte*.

Druhá jmenovaná – bakalářská práce *Dítě a rozvod – vliv rozvodu na život dítěte* studentky Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci Anety Wojdylové – se v praktické části zabývá výzkumem čtyř participantů z okolí. V současné době dospělí jedinci prožívali rozvod rodičů v pěti, deseti, šestnácti a devatenácti letech. Výzkumnice používá metodu individuálního moderovaného rozhovoru v rozmezí 60–80 minut v prostředí příjemném pro participanta, který souhlasí s nahráváním na záznamník. Zaznamenává emoce participantů – smutek, zlost nebo plačtivost v době rozvodu rodičů. Na závěr vždy analyzuje za pomoci kódování každého jednotlivce. Emoce, které děti prožívaly v době rozvodu rodičů, se shodovaly s poznatky odborné literatury. Z výzkumu vyplývá, že dnes už se svými rodiči vycházejí dobře, i když se nestýkají často. Pro všechny bylo nejhorší stěhování. Z toho vyplývá, jak je pro děti důležité zázemí, bezpečí, pevný domov, o který rozvodem rodičů přišly (Wojdylová, 2018).

Xenie Uholyeva (2019) se v časopisu *ČMPS PSYCHOLOGIE* zabývá rodinou v situaci rozvodu rodičů z pohledu dítěte. Výzkum pracoval se dvěma skupinami dětí, z nichž 15 (ve věku 9–13 let) tvořilo skupinu s pracovním názvem „rozchodová“ a 19 dětí (5–15 let) pocházelo z bezproblémových rodin. Průměrný věk respondentů byl 9,5 roku. Děti rozmísťovaly dřevěné figurky na ploše, a tak znázorňovaly vztahy v rodině. Děti z „rozchodových“ rodin rozmístily figurky ve větší vzdálenosti od sebe, zatímco rozmístěné figurky v nekonfliktní rodině se vyskytovaly v mnohem menší vzdálenosti od sebe. Sestavením tabulky koheze mezi jednotlivými dvojicemi vychází medián mezi dětmi a jedním z rodičů nebo rodiči vzájemně v nekonfliktní rodině s vyšší úrovní koheze ve srovnání se soudržností dvojic v nefunkční rodině. Výzkum sledoval i rozdíly v pojetí rodiny. Děti z rodin bez vážných konfliktů zahrnovaly do rodiny jen základní členy nukleární rodiny, zatímco děti z „rozchodové“ skupiny zahrnovaly celé širší příbuzenstvo (prarodiče, bratrance,

sestřenice). Tyto děti rovněž popisovaly ve větší míře konflikty s horším výsledkem, ale zároveň žádné strategie řešení těchto konfliktů. Slabinou výzkumu byl malý vzorek respondentů a také zaměření na rozdíly v uspořádání rodiny. Nezkoumá další vývoj (Uholýeva, 2019).

Rozvod rodičů z pohledu jejich dnes již dospělých dětí je název diplomové práce studentky Filosofické fakulty Univerzity Pardubice, Bc. Nicolý Skalické. Svůj výzkum prováděla u šesti respondentů (3 chlapci, 3 dívky) ve věku 21 až 29 let, kteří rozvod rodičů zažili ve svých dětských letech (6–12 let). S každým informantem se setkala a vedla rozhovor, nejdříve nevázanou komunikací, která jí pomohla navodit příjemnou atmosféru a naladění na rozhovor. Respondenti odpovídali na stejné otázky týkající se jejich dnešního pohledu na průběh rozvodu rodičů, komunikaci a následnou péči. Dále pak jak je rozvod rodičů ovlivnil v dětském i nynějším dospělém věku a jak jej vnímají retrospektivně. Svůj sběr dat otevřeným kódováním zhodnotila výsledky rozhovorů s respondenty. Zajímavé bylo zjištění, že pokud je dítě chráněno před rozhodováním rodičů a rozvodovými konflikty, pak těžce prožívá náhlou nastávající změnu. Polovina informantů zažila nekonfliktní rozvod, druhá polovina byla negativně ovlivněna neinformovaností. Dva respondenti byli svěřeni do péče rodiče, se kterým si nepřáli žít, protože vztah byl konfliktní už před rozchodem rodičů, načež se ještě zhoršil. Pět z informantů si nerozumělo s novým partnerem rodiče a vnímali rozdílnost ve vztahu s jejich dětmi. Vztah s novými sourozenci nemají buď žádný, nebo mají, ale negativní. Polovina z dotazovaných zažila i psychosomatické potíže (pomočování, nespavost, problémy s váhou, psychické problémy, gynekologické potíže). Vliv rozvodu ovlivnil i jejich navazování partnerských vztahů. Pokud zažili v rodině nevěru, sami byli svému partnerovi nevěrní. Nikdo nezískal pozitivní vzor k partnerství. Dlouhodobý vztah udrželi jen 2 respondenti. Někteří se bojí přijmout i rodičovskou roli. Všichni respondenti se shodli, že bez rozvodu rodičů by mohli zažívat mnohem horší problémy v nefunkční rodině (Skalická, 2020).

Michaela Štěpánková, studentka Univerzity Hradec Králové, zpracovala toto téma v roce 2021 ve své bakalářské práci *Vliv rozvodu rodičů na děti předškolního věku*. V empirické části zjišťuje pomocí dotazníkového šetření pocity dnes už dospělých jedinců, kteří zažili rozvod rodičů v předškolním věku. Další šetření provedla u rozvedených rodičů, jak oni vnímají rozvod ve vztahu k dětem. Cílem je 100 dotazovaných jedinců v každém šetření. Pro sběr dat využila on-line verzi a respondentům starším 18 let rozeslala k vyplnění dotazníky s otázkami týkajícími se této problematiky. Následně výsledky hodnotila a graficky znázorňovala. V prvním dotazníkovém šetření vyhodnocovala odpovědi jedinců, kterým

se rodiče rozvedli v jejich předškolním věku. Z šetření například vyplynulo, že 24 % adolescentů zažívalo stres v době rozvodu rodičů, 52 % z nich potvrdilo, že mělo dobrý vztah s rodiči i po jejich rozvodu. Odpovědí na hlavní výzkumnou otázku „*Jak rozvod rodičů ovlivnil jedince, kterým se rodiče rozvedli v předškolním věku*“ (Štěpánková, 2021, s. 55)? bylo, že vliv na dítě měl hlavně vztah, který mezi sebou měl rodič a dítě v před rozvodovým období. Výzkum vůbec nepotvrdil, jestli bylo dítě spokojenější se střídavou péčí než s výlučnou péčí u jednoho z rodičů. Ve druhém dotazníkovém šetření studentka zjišťovala, jak rozvod prožívají rodiče ve vztahu k dětem. U 48 % rodičů se potvrdil její předpoklad, že se snažili pomáhat dítěti během rozvodového období. Více jak polovina rodičů měla výčitky, že dětem rozvodem způsobili problémy. Jen asi 23 % rodičů si vinu vůbec nepřipouštělo. Výsledek, že 83 % rodičů vyhovovala stanovená péče o děti, byl pro studentku překvapivý. Zajímavým faktem je, že 34 % z dotázaných si po rozvodu nenašlo partnera (Štěpánková, 2021).

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V předchozí kapitole empirické části zhodnocujeme stav aktuální problematiky v oblasti rozvodu rodičů v období dětství. Nyní se zaměříme na realizaci vlastního výzkumného šetření. Nejprve předkládáme časový harmonogram výzkumu, následně uvedeme použitou metodu šetření, poté zformulujeme cíle a výzkumné otázky. Dále se zaměříme na výzkumný vzorek a použitou metodu sběru dat pro výzkumné šetření.

5.1 Časový harmonogram výzkumu

	ČASOVÝ HARMONOGRAM	PRŮBĚH
1.FÁZE	Srpen–září 2021	Vyhledávání a studium publikací a výzkumů k danému tématu bakalářské práce
2.FÁZE	Říjen–listopad 2021	Zpracování teoretické části
3.FÁZE	Prosinec–leden 2021/2022	Stanovení cílů, výzkumných otázek, vytvoření polostrukturovaného rozhovoru, postupné sbírání dat a přepis rozhovorů
4.FÁZE	Únor–březen 2022	Zpracování empirické části (vyhodnocení dat získaných výzkumem, vyvození závěru)

Tabulka č. 3: časový harmonogram výzkumu

5.2 Použitá metoda

K naplnění cíle bakalářské práce byla použita strategie kvalitativního výzkumu. Sběr dat probíhal pomocí polostrukturovaného rozhovoru s adolescenty, kteří rozvod rodičů prožili v mladším školním věku. Miovský (2006) uvádí, že metoda polostrukturovaného rozhovoru je jednou z možných forem používaných pro kvalitativní výzkum. Je sice náročnější

na technickou přípravu než u strukturovaného interview, ale pro výzkum vhodnější. Důležité je stanovit jádro interview, což znamená připravit témata. Realizace probíhá pomocí předem připraveného okruhu otevřených otázek pokládaných účastníkům rozhovorů. Respondent nebo i výzkumník může pořadí zaměňovat nebo modifikovat podle potřeby. K základním otázkám se vhodně doplňují i další rozšířené, které pomohou lépe pochopit daný problém. Tazatel dotazovaného nepřerušuje, do vypravování nezasahuje ani v případě odklonu od zadaných otázek. Při tomto typu rozhovoru je kladen důraz na vhodné prostředí, ve kterém probíhá. Je důležité, aby se respondent cítil příjemně (Miovský, 2006).

Pro metodu sběru dat byla zvolena metoda otevřeného kódování. Strauss a Corbinová (1999, 43 s.) uvádějí, že *„otevřené kódování je část analýzy, která se zabývá označováním a kategorizací pojmů pomocí pečlivého studia údajů.“* U této metody bývají údaje rozkládány na části a důkladně studovány. Následným porovnáváním bývají zjištěny rozdíly nebo podobnosti na základě kladených otázek (Strauss a Corbin, 1999).

Prvním krokem pro výzkum bylo stanovení otázek, které byly položeny při rozhovoru respondentům. Z jejich odpovědí bylo nadefinováno 6 kategorií, které byly použity k vzájemnému porovnávání a hodnocení. Ke každé z kategorií jsou přiřazeny kódy a pro přehlednost je uvádím v tabulkách, pod kterými jsou doslovně přepsány odpovědi respondentů.

5.3 Cíle výzkumného šetření

Hlavním výzkumným cílem je **zjistit, jak adolescenti prožívali rozvod rodičů v mladším školním věku a jak je to ovlivnilo v jejich životě.**

Výzkumné otázky:

Jaké byly důvody rozvodu rodičů současných adolescentů?

Jaké emoce prožívali současní adolescenti?

Jaké potíže spojené s rozvodem rodičů se u adolescentů mohly objevit v období dětství?

Jak ovlivnil rozvod rodičů současných adolescentů jejich pohled na zakládání vlastní rodiny?

5.4 Výběr vzorku do výzkumného šetření a metoda sběru dat

Na začátku výzkumného šetření představím vzorek, který bude podkladem pro výzkum empirické části bakalářské práce. Vhodnými kandidáty pro mě byli kamarádi, kteří zažili v období mladšího školního věku rozvod rodičů. Sestavila jsem seznam otázek vztahujících se k danému tématu. Zajímalo mě, jak se rozvod rodičů promítl do jejich života v době, kdy k němu došlo, jaké emoce prožívali a jaké mají vzpomínky, ať už pozitivní, nebo negativní. Zda je pro ně rozvod rodičů uzavřenou kapitolou, nebo se s následky tohoto životního prožitku s odstupem času ještě nevyrovnali. Proto jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami, u nichž se tázaný nemusí striktně držet dané osnovy, ale své vyprávění může různě doplňovat a rozvíjet. Některé otázky jsem parafrázovala, abych se dobrala jádra věci a dobře jim porozuměla.

K výzkumu jsem oslovila 10 adolescentů (5 žen a 5 mužů) pocházejících z rozvedených rodin. Langmeier, Krejčířová (2006) a Macek (2003) vymezují období adolescence od 15 do 22 let. Všechny jsem znala ze svého okolí a kontaktovala je osobně. Rozvod rodičů prožili v období mladšího školního věku.

Každý z nich si mohl vybrat místo a čas rozhovoru a já jsem se jejich návrhu přizpůsobila. Schůzky se konaly v průběhu měsíce ledna 2022. Šest rozhovorů proběhlo v soukromí (v mém pokoji), sedmý a osmý formou on-line hovoru z důvodu nemoci respondenta a devátý rozhovor u respondenta doma. Desátý se před domluvenou schůzkou (měla se konat v kavárně) omluvil, že se nechce vracet zpět do minulosti, protože je to pro něj stále velmi citlivé téma. Nechtěla jsem dotyčného přemlouvat a rozhodnutí plně respektovala. Celková doba rozhovoru byla předem stanovena na 30 minut. Ve dvou případech nebyl čas dodržen, neboť se respondenti rozpovídali a bylo znát, že se jim sdílením pocitů ulevilo.

Rozhovory jsem se svolením dotazovaných nahrávala na diktafon, následně přepsala do textového editoru Word a pak použila ke zpracování výzkumu. Všichni aktéři souhlasili, že jejich odpovědi na otázky budou podkladem pro vypracování výzkumné studie v bakalářské práci, samozřejmě se zaručením anonymity.

6 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V této kapitole znázorňuji stručný popis účastníků zapojených do výzkumu. Respondenti nejsou uváděni jmény z důvodu anonymity, ale označeni od R1 po R9 (seřazeni podle data rozhovoru, který jsme spolu vedli). Pro přehlednost uvádím tabulku.

RESPONDENTI	POHLAVÍ	VĚK PŘI ROZVODU	SOUČASNÝ VĚK
RESPONDENT 1 (R1)	Muž	12 let	21 let
RESPONDENT 2 (R2)	Žena	11 let	20 let
RESPONDENT 3 (R3)	Žena	11 let	21 let
RESPONDENT 4 (R4)	Žena	6 let	22 let
RESPONDENT 5 (R5)	Muž	11 let	21 let
RESPONDENT 6 (R6)	Žena	8 let	21 let
RESPONDENT 7 (R7)	Žena	6 let	22 let
RESPONDENT 8 (R8)	Muž	7 let	22 let
RESPONDENT 9 (R9)	Muž	7 let	19 let

Tabulka č. 4: Údaje respondentů

Kategorie:

1. Důvody rozvodu
2. Průběh rozvodu
3. Vina za rozvod rodičů
4. Pocity dětí při rozvodu
5. Změny u dětí
6. Dopad rozvodu na adolescenta

DŮVODY ROZVODU

R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9
Domáci násilí	Závislost na alkoholu	Nevěra, bití, závislost na alkoholu	Nevěra	Nevěra	Rozdílnost povah	Nemoc dcery	Nezájem o rodinu, nevěra	Nevěra, domácí násilí, agresivita, závislost na alkoholu

Tabulka č. 5: Důvody rozvodu

„Hlavním důvodem bylo to, že se můj otec neumí chovat. Je výbušné povahy, takže občas, když se naštvál, mamce vrazil“ (R1).

„Důvodem rozvodu bylo chování otce, které přetrvávalo již od seznámení rodičů. Otec byl alkoholik a nebyl schopný se vyléčit. Léčbu podstoupil asi 2krát a vždycky neúspěšně“ (R2).

„Otec byl a je alkoholik a z jeho strany byla nevěra vůči mé matce. Dělal nám peklo, když byl opilý. Měnil zámky, mámu uhodil ne jednou. Bylo to k nevydržení“ (R3).

„Tatínek maminku opustil a našel si jinou ženu. Odstěhoval se k ní i přesto, že byl ještě ženatý s mojí maminkou. Maminka to nechala být a doufala, že se vrátí, ale po roce, co byl odstěhovaný, se maminka rozhodla požádat o rozvod“ (R4).

„Dlouholeté podvádění z tátovy strany“ (R5).

„To nemohu úplně posoudit. Ale jsem si jistá, že mezi nimi byla velká rozdílnost povah, hodně se hádali, nemluvili spolu, nebo aspoň vždycky jeden z nich neprojevoval zájem“ (R6).

„Důvod, proč se naši rozvedli, jsem se dozvěděla až později. Zásadním důvodem bylo, že mojí sestře v 8 letech diagnostikovali vážné onemocnění. Otec nemoc sestry nezvládal. Jen oznámil, že jako otec i manžel selhal, a matku opustil“ (R7).

„Táta neměl na mamku čas, pořád pracoval, měl toho prostě moc. Takže na nás neměl čas ani se o nás nijak nezajímal. Mamku to přestalo bavit, a tak si po čase našla jiného chlapa a podala žádost o rozvod“ (R8).

„Důvodem bylo to, že tatka občas neudržel ruku a jednu mamce lištil, pořád chlastal, a když se domů vrátil, byl agresivní a pak mu ruka vyletěla. Mamka se to snažila snášet hlavně kvůli nám, ale táta ji pak začal podvádět, a to už mamka nedávala“ (R9).

Shrnutí:

Z devíti respondentů byla v pěti případech důvodem rozvodu nevěra, z toho u čtyř mužů a jedné ženy. Ve dvou případech se k ní přidala i agresivita a domácí násilí. U třetiny dotázaných hrál svou roli alkohol. Jedno manželství se rozpadlo z důvodu nezájmu otce o rodinu, kdy se věnoval hodně práci a jeho žena si našla nového partnera. Jedna respondentka uvedla, že si rodiče nerozuměli z důvodu rozdílných povah. Výjimečným případem v naší studii je otec, který nezvládl péči o postiženou dceru, protože její stav bral jako osobní selhání.

PRŮBĚH ROZVODU

R1	Hádky, vyhrožování, agresivní chování
R2	Hádky, brečení, agresivní chování
R3	Hádky, agresivní chování
R4	Klidný
R5	Hádky, pláč, křik, nenávisť, pomlouvání
R6	Hádky
R7	Klidný
R8	Klidný
R9	Hádky

Tabulka č. 6: Průběh rozvodu

„U nás bylo období kolem rozvodu docela drsné, i po něm vlastně. Otec matce dělal neustále naschvály, furt jí vyhrožoval, že jí ukrade děcka, pokud se s ním rozvede, takže se o mě furt přetahovali, hádali se a otec byl furt agresivní vůči matce“ (R1).

„Neustálé hádky, brečení, agresivní chování otce vůči matce, když mu oznámila, že podala žádost o rozvod“ (R2).

„Bylo to jak na horské dráze. Táta často nebyl doma, a když už byl, bylo jen samé dusno a moc se to nedalo zvládnout. Jak jsem říkala: pil, takže se neustále s mamkou hádali a choval se vůči ní dost agresivně“ (R3).

„Celkem klidný. Doma nebyly žádné hádky, spíše tichá domácnost“ (R4).

„Rozvod byl hrozný, furt hádky, pláč, křičení, pomlouvání toho druhého přede mnou, nenávisť, zničená psychika mamky“ (R5).

„Byla jsem hodně malá a spíš jsem z toho ještě neměla rozum, takže jsem si zpočátku vlastně ani nevšimla, že se něco děje nebo mění. Je fakt, že naši se hodně hádali, nemluvili spolu nebo aspoň vždycky jeden z nich neprojevoval zájem“ (R6).

„Byl to velice klidný rozvod. Bylo to pohodové, ani jsem necítila, že by se něco mělo dít. Naši se nehádali, jen se táta zničehonic odstěhoval, ale mně to nepřišlo divné“ (R7).

„Moc si toho nepamatuju, byl jsem ještě malý, ale vím, že to probíhalo v pohodě, žádné hádky ani nějaké žárlivé scény u nás neprobíhaly“ (R8).

„Vzpomínám si, že se naši pořád hádali, a pak se otec odstěhoval“ (R9).

Shrnutí:

Je patrné, že více než polovina dotázaných prožila rozvod rodičů v hádkách s pláčem, jeden s vyhrožováním o odebrání dětí z matčiny péče, dva dokonce s agresivitou. Třetina respondentů označila rozvod jako klidný.

VINA ZA ROZVOD RODIČŮ

R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9
Ne	Ne	Občas	Ne	Ne	Ano	Ne	Ne	Ne

Tabulka č. 7: Vina za rozvod rodičů

„Za nic jsem nemohl, mohla za to otcova povaha“ (R1).

„Nepociťovala jsem žádnou vinu. Velké spory byly pouze mezi nimi. Za vše mohl otec“ (R2).

„Možná občas, protože táta začal pít, až když jsem se narodila. Nekončící oslava, jak to nazývala máma“ (R3).

„Určitě ne“ (R4).

„Ne“ (R5).

„V pubertě jsem nad vinou hodně přemýšlela. Mamka mi totiž řekla, že jim se ten vztah začínal vymykat z rukou, ještě, než jsem se narodila, a prý si myslela, že druhé dítě je zachrání, ale ani to ne, jen moje narození rozvod oddálilo. Takže jo, vinu jsem v dospívání pocítovala a dost o tom přemýšlela“ (R6).

„Ne, byla jsem si jistá, že já za nic nemůžu. Ale moje sestra se tím dost trápila. Obě jsme věděly, že táta odešel kvůli její nemoci“ (R7).

„Ne, já ani moc nevnímám, co se děje“ (R8).

„Ne, vinu jsem opravdu nepociťoval“ (R9).

Shrnutí:

V této kategorii si šest dotazových vůbec nepřipouštělo vinu za rozvod rodičů. Respondentka číslo 3 si občas vinu připouštěla, neboť otec začal pít až po jejím narození. R6 cítila vinu, jelikož se dozvěděla, že jejím narozením chtěli rodiče zachránit nefunkční vztah, ale nevyšlo to. Další sice vinu za odchod otce nepociťovala, ale věděla, že to trápí její nemocnou sestru.

POCITY DĚTÍ PŘI ROZVODU RODIČŮ

R1	R2	R3	R4	R5	R6	R7	R8	R9
Osamělost, smutek, stesek	Úleva	Zmatek, smutek, pláč,	Smutek, vzteky, pláč, stres	Vzteky, smutek, zrada	Zmatek, strach, trápení, vzteky	Smutek	Smutek, pláč	Strach

Tabulka č. 8: Pocity dětí při rozvodu rodičů

„Cítil jsem se strašně sám. Rodiče na mě kašlali, otec naháněl baby, matky chlapy a nikdo se mi nevěnoval. Také jsem často cítil smutek a stesk po druhém rodiči, když se o mě rodiče hádali a já každou chvilku bydlel u někoho jiného“ (R1).

„Žádné významné pocity jsem neprožívala. Cítila jsem jen velkou úlevu. Podle mě to bylo nejlepší rozhodnutí, které mohli udělat“ (R2).

„Spíš jsem byla zmatená, že se o mě táta přetahuje s mamou, byla jsem často smutná a brečela. Ale na druhou stranu to ale nebylo zas tak hrozné, táta mi sice hodně chyběl, ale byla jsem ráda, že už nežijeme pod tlakem a v křiku“ (R3).

„Byla jsem z toho hodně smutná, i když jsem si to ani moc v tu chvíli neuvědomovala. Nejvíce mě trápilo, že se trápila moje maminka, kterou jsem sem tam po večerech viděla plakat. Vždycky jsem si k ní sedla a plakaly jsme společně. Tatínek nám moc chyběl, i když jsem vůči němu cítila neskutečnou zlost za to, že nás opustil“ (R4).

„Neustále jsem cítil smutek, ale zároveň i vztek na otce. Přišlo mi to od něj jako zrada“ (R5).

„Byla jsem především zmatená. Vůbec jsem netušila, co se děje. Měla jsem strach, co bude dál. Vzpomínám si ale, že se mnou velice lomcoval vztek a určitě jsem několikrát při hádce s mamkou hrozila tím, že odejdu k tátovi. Nejhorší bylo, že jsem věděla, že se tatka trápí, ale kdybych odešla, trápila by se zase mamka. V tu chvíli jsem se opravdu trápila nejvíce. Musím říct, že v tu chvíli jsem byla vděčná, že mám sestru. Hodně nás to semklo a trápily jsme se společně. Nebyla jsem na to prostě sama“ (R6).

„No, cítila jsem možná občas smutek. Strašně se mi stýskalo po tátovi, ale zároveň jsem věděla, že jsem k němu kdykoliv mohla přijít. Sama, když se nad tím zamyslím, jsem překvapená, že jsem rozvod rodičů nijak extra neprožívala. Když mi to naši oznámili, jen jsem řekla: Jo, tak dobře“ (R7).

„Vím, že jak táta odešel, byl jsem hodně smutný a často jsem plakal. I když jsem nebyl zvyklý tátu moc vidat, pořád mi doma chyběl“ (R8).

„Zažíval jsem hlavně strach. Strach z toho, co bude, když se táta vracel večer domů ožralý a v agresivní náladě“ (R9).

Shrnutí:

Osm respondentů zažilo některé z negativních emocí jako strach, stesk, vztek, zradu, trápení. Šest z dotazovaných odpovědělo, že cítilo smutek. Respondentka R2 cítila úlevu, že už nebude zažívat agresivního otce-alkoholika.

ZMĚNY U DĚTÍ

R1	Vynucování pozornosti, vyhledávání kamarádů, návykové látky, zhoršení školního prospěchu, zanedbávání školy, útoky z domu k babičce
R2	Vyhledávání kamarádů, zhoršení školního prospěchu
R3	Vyhledávání koníčků
R4	Pomočování
R5	Vyhledávání kamarádů, zanedbávání školy
R6	Vyhledávání kamarádů
R7	Žádné
R8	Stěhování
R9	Žádné

Tabulka č. 9: Změny u dětí

„Hned jsem na sebe začal upozorňovat, protože se na mě rodiče vykašlali. Matka si začala hledat chlapy a otec naháněl ženské. Chtěl jsem aspoň trochu jejich pozornosti. Takže jsem kašlal na školu, nejvíce času jsem trávil s kamarádama a vím, že už v té době jsem začal kouřit. Dokonce si pamatuju, že když se naši začali hádat nebo otec sáhl na matku, vždycky jsem zdrhl k babičce, abych na sebe upozornil a naši se pak přestali hádat. Trvalo to celkem dlouho, co jsem takhle vyváděl“ (R1).

„Už před rozvodem, kdy jsem začala vnímat, že tatka hodně pije, jsem se doma necítila dobře. Bylo mi líp s kamarády venku. Zároveň si vzpomínám, že jsem byla ráda, že jsem ve škole nepropadla. Žádný z rodičů neměl čas na to, aby se se mnou učil, a já se v tomto období na školu sama soustředit nedokázala“ (R2).

„Začala jsem se věnovat spoustě koníčků. Předtím jsem totiž neměla snad žádné. Bylo to proto, abych to, že mám neúplnou rodinu, nepocítila, ale hlavně kvůli tomu, abych nebyla tak často doma při všech těch hádkách a křiku“ (R3).

„V období rozvodu jsem se začala v noci ze stresu počurávat. Trvalo to asi dva roky od rozvodu, takže cca do půlky 3. třídy, pak to přestalo“ (R4).

„Začal jsem si hledat hodně kamarádů, až přehnaně moc. Chodil jsem více ven, pil, stěhovali jsme se, nějakou chvíli jsem kašlal na školu, v tom smyslu, že jsem se neučil nebo do ní občas ani nešel. To trvalo asi rok a pak jsem našel určitou rovnováhu“ (R5).

„Před rozvodem jsem byla hodně velký introvert a po tomto jsem kompletně vystoupila ze své komfortní zóny, začala jsem hledat kamarády, chodit s nimi ven, občas se i něčeho napila. Předtím jsem šla s někým ven jednou za měsíc. Nevím jistě, zda to byl důsledek rozvodu, ale myslím si, že je to dost pravděpodobné. Cítila jsem se tam dobře a zapomínala na situaci, která se děla doma“ (R6).

„U mě se určitě žádné změny neobjevily. Brala jsem všechno tak jako bylo. Sice s námi otec už nebydlel, ale mohla jsem ho vidat, kdy jsem chtěla“ (R7).

„Vzpomínám si, že jsme se museli stěhovat. Byl to děs. Nemohl jsem si zvyknout na nové prostředí. Z rodinného domku jsem se nastěhoval do malého bytu, a ještě úplně daleko od všech kamarádů a prarodičů. Hlavně ve škole jsem měl velký problém, než jsem si na všechno zvykl“ (R8).

„Žádné změny jsem nepocíťoval, já jsem byl asi i rád, že už táta doma není. Celá atmosféra v domě byla příjemnější“ (R9).

Shrnutí:

Dva dotazovaní si nepřipouštěli žádné změny ve svém životě. Čtyři z respondentů si hledali nové kamarády, aby svůj volný čas trávili mimo domov. Jedna respondentka uvedla, že se začala věnovat více koníčkům, aby byla z domova pryč a nemusela poslouchat hádky. Respondentka R4 se vlivem situace doma začala v noci pomočovat. Matka často plakala a dívka s ní. Tatínek jí hodně chyběl. U tří účastníků výzkumu došlo ke zhoršení prospěchu ve škole, jeden utíkal z domova a hledal útočiště u babičky, a dokonce vyzkoušel návykové látky. U těchto dětí to bylo volání o pomoc.

DOPAD ROZVODU NA ADOLESCENTY

R1	Nezakládat rodinu
R2	Strach ze založení rodiny
R3	Být lepší ve vztahu
R4	Pohled na matky samoživitelky
R5	Pohled na partnerské vztahy
R6	Opatrnost při volbě partnerky
R7	Žádný
R8	Snažit se věnovat co nejvíce své rodině
R9	Neudržovat nefunkční vztah kvůli dětem

Tabulka č. 10: Dopad rozvodu na adolescenty

„Po tom všem, co jsem zažil, opravdu nemám potřebu zakládat rodinu. Nechci se ženit ani mít děti. Rozvod byl u mě celkem drsný a nepřál bych tohle zažít nikomu a už vůbec ne svým dětem“ (R1).

„Rozvod mě ovlivnil v každém případě. Mám velký strach ze založení rodiny. Když si vzpomenu, na kolik věcí byla mamka po rozvodu sama, kolik měla starostí, a ještě neustále problémy s otcem, když se mu snažila pomoci. Opravdu se bojím, ať nedopadnu stejně“ (R2).

„V každém případě se od té doby snažím chovat lépe než on. Především ve vztahu chci být lepší, aby se mi v budoucnu nestalo to, co se stalo našim“ (R3).

„Možná mě to ovlivnilo v tom směru, že jsem viděla, že i matka samoživitelka může zvládnout vychovat sama své děti. A dokáže se o ně postarat tak, aby se měly dobře a měly všechno, co potřebují. Takže mě to ovlivnilo v tom směru, že kdyby se tohle stalo někdy mně, tak teď už vím, že se to dá zvládnout. Maminka to totiž zvládla velmi dobře. Troufám si říct, že jsem vychovaná dobře a vždy se mi snažila dát vše, co jsem si přála, i když to pro ni někdy nebylo zrovna lehké“ (R4).

„Teď už vím, že když jsem si touto zkušeností prošel, nikdy tohle svým dětem neudělám. Proto už teď jsem velice opatrný při volbě partnerky“ (R5).

„Dlouhodobě rozvod rodičů ovlivnil můj pohled na partnerské vztahy. Cítím teď velkou opatrnost při výběru partnera a potřebu dát věcem delší čas, protože naši založili rodinu trochu ve spěchu, aby se odpoutali od rodičů, a nakonec to takhle dopadlo. Ale jestli se někdy vdám,

tak se vážně rozvádět nechci, právě kvůli dětem. Ale jestli na to přijde, tak vím, že to bude děs. Předně budu zakazovat ostatním členům rodiny, aby nějak nadávali na druhého rodiče nebo měli narážky na něj před dětmi, a sobě budu zakazovat komunikovat s druhým rodičem přes děti, protože to je to nejhorší. Postavit dítě doprostřed, udělat z něj prostředníka komunikace dvou dospělých lidí. Dítě pak neví, co má dělat, aby vyhovělo všem a ulehčilo situaci, ale aby se zároveň necítilo příšerně trapně a nebálo se komukoliv ze svých rodičů ublížit“ (R6).

„Rozvod mě asi nijak neovlivnil. Jen bych chtěla dodat, že jsem si vždycky říkala, že chci, aby moje dítě vyrůstalo v rodině úplné. I když u nás rozvod probíhal úplně klidně, prostě jsem to zažít nechtěla. Ale už se mi to stalo (smích). Mám dítě a pár měsíců po porodu jsme se s přítelem rozešli. Takže vím už teď, že můj syn nikdy nebude vyrůstat i s matkou a otcem společně. Takže se mi vlastně stalo úplně to samé“ (R7).

„Rozvodem si nikdy projít nechci. Zkrátka budu se snažit se věnovat co nejvíce své rodině bez ohledu na moje koníčky a zájmy. Já si ji na rozdíl od otce budu vážit“ (R8).

„Rozvod mě ovlivnil určitě. Především jeho příčina. Matka se snažila udržovat vztah kvůli nám s bráchou, abychom měli oba rodiče, jenže nechápala, že nám tím spíše ubližuje. Proto vím, že jednou, jak v budoucnu založím rodinu, nikdy se ji nebudu snažit udržovat za každou cenu. Když to prostě nepůjde, bude lepší, když jeden rodinu opustí a uchráním tak děti před zbytečnými výlevy, hádkama a podobně“ (R9).

Shrnutí:

Zajímavá je výpověď respondentky č. 7, které připadá, že rozvod rodičů na ni neměl žádný dopad, ale následně si uvědomila, že už v tomto (adolescentním) věku má dítě a se svým partnerem se rozešli. Nezná mužský vzor v domácnosti, tak je pro ni problematický život s partnerem pod jednou střechou, přestože se svým otcem vychází velmi dobře. Jeden z respondentů nechce vůbec zakládat rodinu, neboť vzpomínky a zážitky s agresivním otcem a domácím násilím u něj stále převládají. Další by nechtěl žít v nefunkčním vztahu a chce být opatrný při zakládání rodiny. Dva respondenti pocítují velkou zodpovědnost při volbě partnera či partnerky. Respondent, který zažil nefunkčnost rodiny kvůli otci, který se o ně nestaral a nejevil zájem, chce být lepší a snažit se co nejvíce své rodině věnovat. Překvapivá je ale odpověď respondentky č. 4, která si díky rozvodu uvědomila, že i matka samoživitelka může výchovu zvládnout dobře. Respondentka č. 2 vypověděla, že z rozvodu rodičů sice pocítovala

úlevu, ale dodnes navštěvuje odborníka v psychologické poradně. Nezvládla odloučení od otce, který navíc před rokem zemřel.

7 DISKUZE VÝSLEDKŮ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Kvalitativní výzkum měl přinést odpověď na stanovené cílové otázky, z nich první: **„Jaké byly důvody rozvodu rodičů současných adolescentů?“** Z rozhovorů vedených s respondenty vyplynulo, že období rozvodu rodičů bylo traumatizující. Polovina z nich potvrzuje, že příčinou rozvodu byla otcova nevěra. Zde nacházíme shodu s kyperským výzkumem z článku *Journal of Divorce & Remarriage* v tabulce kapitoly 2.2, kdy je nevěra jako důvod rozvodu uváděna v čele tabulky. Na druhém až čtvrtém místě kyperského výzkumu se nachází agresivita, domácí násilí a bití. I v těchto aspektech jsme našli shodu s výpověďmi respondentů. Třetina dotazovaných uvedla, že důvodem k rozvodu byla závislost otce na alkoholu. Tento atribut se nachází v kyperském výzkumu na 13. místě. Shodu v kyperském výzkumu ale nenacházíme v případě, kdy otec opustil manželku a děti z důvodu nemocné dcery.

Na otázky **„Jaké emoce prožívali současní adolescenti?“** a **„Jaké potíže spojené s rozvodem rodičů se u adolescentů mohly objevit v období dětství?“** se dotazovaní ztotožňují, že se zhoršily vztahy mezi rodiči. Hádky mezi partnery doprovázené pláčem měly vliv na respondenty. Dokonce jeden zažil vyhrožování ze strany otce o jeho odebrání z péče matky. Agresivní chování ze strany otce přiznali i další tři dotazovaní. Jednomu připadala situace doma jako na horské dráze. V případě otcovy nepřítomnosti doma byl klid, ale jeho návratem začalo dusno a hádky. Nefunkční vztahy jsou významnými faktory vyvolávající emoce, jako je strach, vztek, ale i smutek, a necitlivě zasahují dítě (Špaňhelová, 2010). Na druhou stranu ve čtyřech případech popisovali respondenti rozvod jako klidný. Rodiče se naivně domnívali, že pokud nebudou řešit své problémy před dětmi, nedotkne se jich to. Bohužel i v tomto případě potomek vycítí, že se něco děje (Špaňhelová, 2010).

Osm účastníků výzkumu pociťovalo smutek, osamělost, vztek a strach. U všech těchto emocí nacházíme shodu se Smithem (2004), který je uvádí jako nejčastější emoce, které mohou nastat u dětí při rozvodu. Děti okamžikem rozchodu rodičů přicházejí o bezpečí domova a často ztrácejí i kontakt s dalšími příbuznými. Nastává přemýšlení, co je čeká v budoucnu, strachování se ze změn, které se v jejich životě mohou vyskytnout (stěhování, škola, kamarádi). V tomto se opět shodujeme se Smithem (2004). Neshoda nastává pouze u jedné respondentky, která cítila úlevu, protože doma zavládl klid po neustálých hádkách s opilým otcem.

Teyber (2007) ve své publikaci uvádí, že u dětí mladšího školního věku převládá hlavně smutek, což můžeme potvrdit i v našem výzkumu. Více než polovina respondentů smutek při rozvodu rodičů opravdu zažívala.

Špaňhelová (2010) uvádí, že děti mohou pociťovat vinu za rozvod rodičů. Což se prokázalo pouze u dvou respondentek. Přičemž jedna ji pociťovala po matčině oznámení, že její narození mělo manželství zachránit. Sama by si vinu za rozvod nedávala.

Jeden chlapec při rozvodu zažíval neustálé „přehazování“ mezi rodiči a každou chvíli si musel zvykat na nové prostředí. Někteří respondenti v průběhu rozvodu i po něm hledali útočiště mezi kamarády v partě, kde nacházeli zázemí, kterého se jim doma nedostávalo, alespoň to tak cítili. Zhoršení prospěchu ve škole nebývá v těchto případech nic neobvyklého a celá třetina respondentů potvrdila zanedbávání školy. Všechny tyto potíže, které u dětí nastaly, souhlasí s tvrzením Špaňhelové (2010). Liší se pouze ve dvou případech, kdy si dotyční nepřipouštěli žádné změny v souvislosti s rozvodem rodičů. Respondent č. 1 dokonce zkoušel návykové látky a začal kouřit. Tímto způsobem na sebe strhával pozornost, protože cítil, že si ho nikdo nevšímá. Zde dochází opět ke shodě se Špaňhelovou (2010), která uvádí, že dítě na sebe začíná upozorňovat, protože chce zaujmout pozornost dospělého.

Čtvrtá otázka **„Jak ovlivnil rozvod rodičů současných adolescentů jejich pohled na zakládání vlastní rodiny?“** se osm účastníků výzkumu shodlo, že by už nikdy nechtěli projít rozvodem. Ne u všech byla situace v době před, při a po rozvodu stejná. Každý pociťoval jiné emoce a traumata si nesou s sebou do současnosti. Z jejich odpovědí lze vydedukovat strach ze založení rodiny a jeden z respondentů, přestože má stabilní dvouletý vztah, se nechce ženit ani počít dítě. Zde nacházíme ztotožnění s výzkumem, který ve své diplomové práci uvádí Skalická (2020). Podle ní se kvůli rozvodu rodičů někteří respondenti bojí přijmou rodičovskou roli.

Jedna respondentka, v současné době maminka 1,5letého chlapečka, se domnívala, že na ni neměl rozvod rodičů žádný vliv. Při rozhovoru se mnou jí došlo, že vlastně neumí žít s otcem svého dítěte. Tato výpověď souhlasí s analýzou Šťastné (2006), která uvádí u dívek z rozvrácených rodin vyšší pravděpodobnost, že si projdou rozvodem stejně jako jejich rodiče.

8 ZÁVĚR

Jak vyplynulo z předchozích kapitol této práce, je rozvod jedním z nejtěžších období, které mohou partneři prožít, přičemž přímo dopadá i na jejich potomky. Bohužel uzavřenou kapitolou za manželstvím není soudcem vynesení rozsudku „...manželství se rozvádí,” ani zabouchnutí dveří soudní síně. Nastává doba, kdy něco starého končí, ale před všemi zúčastněnými začíná nový život plný neznámého. A ten bude takový, o jaký se budou snažit. Musí si uvědomit, že nastává doba domlouvání vzájemného kontaktu rodiče s dítětem, v jehož péči nezůstává. Mělo by dojít ke zklidnění emocí a vyrovnání se se skutečností. Pro dítě je důležitý pocit jistoty a bezpečného domova. Žádné dítě si nepřeje žít bez jednoho z rodičů. Proto musí být potomek ubezpečován, že i když spolu rodiče nežijí, mají ho stále stejně rádi.

Teoretickou část práce jsem rozdělila na tři základní tematické okruhy: rodinu, rozvod a rozvod a děti. Podkladem mi byla literatura týkající se těchto témat. Stěžejní pro stanovený výzkum byla právě část věnovaná prožívání rozvodu a s ním spojených emocí a změn chování dětí. Nebylo snadné opatřit si pro studium některé publikace z důvodu koronavirových opatření, kdy knihovny měly otevřeno jen omezenou dobu. Vděčím za pomoc sestřenicí, jež pracuje jako knihovnice.

Cílem empirické části bylo hledat odpověď na hlavní stanovenou otázku: **zjistit, jak adolescenti prožívali rozvod rodičů v mladším školním věku a jak je to ovlivnilo v jejich životě.** Zaměřila jsem se na mladé lidi, kteří rozvod rodičů prožili v mladším školním věku. Úkolem bylo zkoumat, co prožívali v období dětství během rozvodu rodičů a jaké následky si z tohoto období nesou dodnes v adolescentním věku, na prahu dospělosti. Respondenti upřímně sdělovali své dojmy a zážitky, neskrývali ani negativní emoce. Dokonce mi připadalo, že si někteří svým povídáním ulevili pojmenováním pocitů, které zatím dusili v sobě, protože nemají tuto kapitolu života uzavřenou.

Každého z nich rozvod rodičů více či méně poznamenal, žádný z nich na něj nevzpomíná rád a nejraději by jej vytěsnili ze svého života. Samozřejmě nelze paušálně říci, zda je rozvod dobrým řešením manželské krize, ani na něj nelze pohlížet jen ze subjektivního hlediska. Stává se, že je nejlepším řešením pro partnery i jejich potomky, kdy je vysvobozením z nefunkčního vztahu. Ale rozvodem mohou nastat tahanice o dítě, naschvály, zamezování kontaktů s druhým rodičem. Ať tak, či tak, vždy se jedná o náročné období života pro dítě.

Zatím se většina z mých respondentů ztotožňuje s tím, že nechtějí vstupovat do manželství po zážitcích ze svého dětství a zároveň mají strach ze založení rodiny, aby neselhali jako rodiče. Jsou opatrní v navazování nových vztahů. Všichni se shodli, že nechtějí zatížit své potomky rozvodovou situací.

Využití výsledku výzkumu je určeno především rodičům, kteří jsou v před rozvodovém nebo rozvodovém řízení. Je důležité, aby zjistili, co dítě v danou chvíli prožívá a jaké důsledky může mít tato náročná životní fáze na jeho další vývoj, jelikož většina rodičů vůbec netuší, jak hluboce dítě tuto situaci prožívá, byť útlého věku. Pouze jedna respondentka v souvislosti s rozvodem vyhledala odbornou pomoc v psychologické poradně.

Bylo by velmi zajímavé provést pokračování výzkumu s těmito respondenty s odstupem dalších 10 let, kdy určitě dojde ke změnám v jejich přístupu k rodině a partnerským vztahům.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

BERGER, Maurice a Isabelle GRAVILLON. Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 136 s. ISBN 978-80-7367-843-2.

COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. V Praze: Ikar, 2008. 239 s. ISBN 978-80-249-1027-7.

ČERNÝ, Vojtěch a Kateřina GROFOVÁ. *Děti a emoce: učíme děti vnímat, poznávat a pracovat se svými pocity*. 2., doplněné vydání. Brno: Edika, 2017. 160 s. ISBN 978-80-266-1125-7.

DRÁPAL, Dan. Manželství a rodičovství. In: *Mezinárodní den rodiny 2014: rodina a společnost: sborník projevů z mezinárodní konference pořádané dne 22. května 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. Praha: Ideál, 2014. 77-83 s. ISBN 978-80-86995-28-1.

GILLERNOVÁ, Ilona, Vladimír KEBZA a Milan RYMEŠ. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada, 2011. 256 s. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2798-1.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303-x.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál, 2010. 800 s. ISBN 978-80-7367-686-5.

KLIMEŠ, Jeroným. *Partneři a rozchody*. Vydání čtvrté. Praha: Portál, 2015. 240 s. Psychologie (Portál). ISBN 978-80-262-0979-9.

KUCHAŘOVÁ, Věra, Jana BARVÍKOVÁ, Sylva HÖHNE, Kristýna JANUROVÁ, Olga NEŠPOROVÁ, Jana PALONCYOVÁ, Kamila SVOBODOVÁ a Lucie VIDOVIČOVÁ. *Česká rodina na počátku 21. století: životní podmínky, vztahy a potřeby*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici s Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). 300 s. ISBN 978-80-7419-275-3.

JANIŠ, Kamil, Jitka SKOPALOVÁ a Kamil JANIŠ. *Slovník vybraných pojmů k oblasti prevence rizikového chování*. Opava: Slezská univerzita, 2017. 111 s. ISBN 978-80-7510-237-9.

KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MACEK, Petr. *Adolescence*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Děti, rodina a stres: Vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. Praha: Galén, 1994. 214 s. ISBN 80-85824-06-x.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. 353 s. ISBN 978-80-7429-797-7.

MATOUŠEK, Oldřich. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Praha: Portál, 2015. 256 s. ISBN 978-80-262-0968-3.

Mezinárodní den rodiny 2014: rodina v 21. století: vyhlídky, problémy, řešení: sborník projevů z evropské konference pořádané dne 14. října 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Přeložil Iveta VALIDŽIČOVÁ, přeložil Juraj LAJDA. Praha: Ideál, 2015, x, 131 s. ISBN 978-80-86995-29-8.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 312 s. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.

MÜNSTER, Giesele. Rodina v procesu změny – Výzva pro katolickou církev. In: *Mezinárodní den rodiny 2014: rodina a společnost: sborník projevů z mezinárodní konference pořádané dne 22. května 2014 v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. Praha: Ideál, 2014. 51–59 s. ISBN 978-80-86995-28-1.

POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina]*. Praha: Grada, 2009. 176 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada, 2012. 208 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5.

SMITH, Heather. *Děti a rozvod*. Praha: Portál, 2004. 184 s. ISBN 80-7178-906-2.

STRAUSS, Anselm L. a Juliet CORBIN. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce, 1999. 196 s. SCAN. ISBN 80-85834-60-X.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 184 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-3181-0.

TEYBER, Edward. *Děti a rozvod: [jak pomoci dětem vyrovnat se s rozvodem rodičů]*. Praha: Návrat domů, c2007. 232 s. ISBN 978-80-7255-163-7.

VONDRUŠKOVÁ, Alena. *Rodina: populárně historická encyklopedie*. Brno: MOBA, 2020. 248 s. ISBN 978-80-243-9448-0.

INTERNETOVÉ ZDROJE

APOSTOLOU Menelaos, Constantinos CONSTANTINOU a Stavros ANAGNOSTOPOULOS. Reasons That Could Lead People to Divorce in an Evolutionary Perspective: Evidence from Cyprus, *Journal of Divorce & Remarriage*. 2019, 60(1), 27-46. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10502556.2018.1469333>

BENNETT, R., LASHLEY, L. K., GOLDEN, C. J. Reasons for Divorce [online]. *Essays in Developmental Psychology*, 2019 [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: https://nsuworks.nova.edu/cps_facbooks/714

Český statistický úřad, 2019. Počet sňatků a rozvodů v České republice [online]. 7.1. [cit. 9.11.2021]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/stoletistatistiky/snatky-a-rozvody>

PRÁŠILOVÁ, Lenka. Opravník omylů o rozvodech a dětech. *Metodický portál: Články* [online]. 30. 07. 2015, [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/20149/OPRAVNIK-OMYLU-O-ROZVODECH-A-DETECH.html>. ISSN 1802-4785.

SKALICKÁ, Nicola. *Rozvod rodičů z pohledu jejich dnes již dospělých dětí* [online]. Pardubice, 2020 [cit. 2022-03-07]. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí práce Mgr. Adriana Sychrová, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/5uxvgd/>

ŠTĚPÁNKOVÁ, Michaela. *Vliv rozvodu rodičů na děti předškolního věku* [online]. Hradec Králové, 2021 [cit. 2022-03-07]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce PhDr. Jindra Vondroušová, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/reufiv/>

UHOLYEVA, Xenie. Rodina v situaci rozchodu rodičů z pohledu dítěte. *E-psychologie*. 2019, 13(1), 18-31. Dostupné z: <https://doi.org/10.29364/epsy.336>

WOJDYLOVÁ, Aneta. *Dítě a rozvod – vliv rozvodu na život dítěte* [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2022-03-07]. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Vedoucí práce doc. PhDr. Mgr. Petra Potměšilová, Ph.D. Dostupné z: <https://theses.cz/id/fxlion/>

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Zákon č. 56/1948 Sb. o státní podpoře novomanželům.

Zákonné opatření č. 14/1973 Sb. předsednictva Federálního shromáždění o poskytování půjček se státním příspěvkem ml....

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Životní události.....	17
Tabulka č. 2: Důvody rozvodu.....	20
Tabulka č. 3: Časový harmonogram výzkumu	34
Tabulka č. 4: Údaje respondentů	37
Tabulka č. 5: Důvody rozvodu	38
Tabulka č. 6: Průběh rozvodu	40
Tabulka č. 7: Vina za rozvod rodičů	42
Tabulka č. 8: Pocity dětí při rozvodu rodičů	43
Tabulka č. 9: Změny u dětí	45
Tabulka č. 10: Dopad rozvodu na adolescenty	47

Seznam grafů

Graf č. 1: Počet sňatků a rozvodů v České republice	18
---	----

Příloha

Respondent 1

Kolik ti bylo, když se rodiče rozváděli?

12 let

Vzpomeneš si, jak to u vás před rozvodem probíhalo?

U nás bylo období kolem rozvodu docela drsné i po něm vlastně. Otec matce dělal neustále naschvály, furt jí vyhrožoval, že jí ukrade děcka, pokud se s ním rozvede, takže se o mě furt přetahovali, hádali se a otec byl furt agresivní vůči matce. Vím, že otec chtěl do péče jen mě, o ségru vůbec zájem neměl. Neustále spolu bojovali, dělali si naschvály a já byl každou chvíli u někoho jiného.

Vzpomeneš si, co jsi v tu chvíli prožíval?

Vzpomínám si jen to, že jsem se cítil strašně sám. Rodiče na mě kašlali, otec naháněl baby, matka chlapy a nikdo se mi nevěnoval. Také jsem často cítil smutek a stýskalo se mi po druhém rodiči, když se o mě rodiče hádali a já každou chvíli bydlel u někoho jiného.

Zažíval jsem především to, že matka vždycky přišla k babičce a táta udělal to a táta udělal to, neustále vymýšlel, jak by jí uškodil. Vzpomínám si, jak ji polel hadry kyselinou, aby je nemohla nosit a pak to, že si mama půjčovala prachy od babičky, abychom se mohli odstěhovat.

Pak vlastně jak už naschvály, vyhrůžky a všechno tohle přestalo. Táta aj máma si zařídili život po svojem a my jsme šli stranou. Máma měla chlapy, táty naháněl baby.

Jaké byly důvody rozvodu?

Hlavním důvodem bylo to, že se můj otec neumí chovat. Je výbušné povahy, takže občas, když se naštvál, mamce vrazil. Vždycky když měl blbou náladu, pocíťoval jsem to, už když vstupoval do baráku a praštil dveřma.

Který z rodičů rozvod způsobil? Jaký s ním máš nyní vztah?

Rozvod způsobil otec, moc se s ním nevidám. Dá se říct, že vztah nemáme žádný.

Cítil/a jsi nebo stále cítíš zlost na rodiče, který rozvod zavinil?

No, mám zlost na oba rodiče, jelikož se mi nikdy ani jeden z nich nevěnoval. Vždycky tu pro mě ale byla babička, která mi se vším pomohla.

Změnilo se nějak tvoje chování, když se rodiče rozváděli?

Určitě, hned jsem na sebe začal upozorňovat, protože se na mě rodiče vykašlali. Matka si začala hledat chlapy a otec naháněl ženské. Chtěl jsem aspoň trochu jejich pozornosti. Takže jsem kašlal na školu, nejvíce času jsem trávil s kamarádama a vím, že už v té době jsem začal kouřit. Dokonce si pamatuju, že když se naši začali hádat nebo otec sáhl na matku, vždycky jsem zdrhl k babičce, abych na sebe upozornil a naši se pak přestali hádat. Trvalo to celkem dlouho, co jsem takhle vyváděl.

Cítil/a jsi úlevu, když se rodiče rozvedli?

Ani ne, rozvod se táhl roky a až k němu došlo, sice jsem začal bydlet s mamkou, ale ani s ní jsem si moc nerozuměl, takže jsem nakonec bydlel u babičky.

Myslíš, že jsi pociťoval vinu za rozvod rodičů?

V žádném případě, za nic jsem nemohl, mohla za to otcova povaha.

Snažil ses nějakým způsobem zabránit rozvodu rodičů?

Ne, to ne. To bych klidně i bral, jen bych chtěl, aby si mě aspoň jeden z nich všímal.

Jak se změnilo tvé chování po rozvodu rodičů?

Když se rodiče rozvedli, choval jsem se přesně tak, jak předtím, pořád jsem na sebe strhával pozornost, takže parta, kouření, kašláním na školu a tak dál.

Jaké jsou tvé vzpomínky na situaci v době rozvodu rodičů?

Vzpomínky na toto období jsou především špatné. Doma neustále hádky, křik, brečení. Moje upozorňování, ať si mě už konečně všímají. Skoro každý večer jsem viděl brečet mamku zamčenou v koupelně. Taky si vzpomínám, že mě táta několikrát naváděl proti mamce, že za všechno, co se děje může ona. Takže chvíli jsem aj vyčítal mamce, že může za tuhle situaci, než jsem dospěl a pochopil, jak se táta chová.

Změnil se nějak tvůj život?

Můj život se změnil především už v tom, že jsem vlastně nikdy neměl domov. U otce jsem bydlet nechtěl, od matky jsem často odcházel bydlet k babičce. Byl jsem u ní vždycky pár dnů, protože jsme se neustále s matkou hádali. Po pár dnech matka přišla k babičce, omlouvala se, všechno jsme si vyříkali, tak jsem se na pár dní vrátil domů a takhle se to pořád opakovalo. Vlastně to tak pokračuje až doteď.

Myslíš, že tě rozvod rodičů nějak ovlivnil pro budoucnost?

Po tom všem, co jsem zažil, opravdu nemám potřebu zakládat rodinu. Nechci se ženit ani mít děti. Rozvod byl u mě celkem drsný a nepřál bych tohle zažít nikomu a už vůbec ne svým dětem.

Domníváš se, že tvoje zkušenosti s rozvodem rodičů ovlivní tvé partnerské vztahy?

To určitě ne, mám holku, která ví už teď, že zakládat rodinu nikdy nechci. Ona ví, co jsem si prožil a je s tím smířená.